

KAFKASYA

(DER KAUKASUS)

Millî İstiklâl Mefkûresini Yayar Aylık Mecmua

Mes'ul Müdür: A. KANTEMİR

No. 9

Nisan 1952

Fiah: DM 1.—

İçindekiler:

	S.
Kafkasyanın istilâsı ve sovyelleştirilmesi	1
Kafkasya meselesi M. E. Resulzade	4
Azerbaycanın esir edildiği gün Mirza Bala	9
Rus-Amerikan rekabeti T. Elekhoff	11
Wiesbaden toplantısına dair	16
Azerbaycanın sovyelleştirilmesi M. Azeri	17
Rus muhacereti ve esir milletlerin dâvası Naki Keykurun	19
Beyaz zenciler ülkesi M. B. Mehmetzade	22
A. Dudanginskinin "hesabı" na dair Dr. M. Kengerli	25
Matbuata bir nazar	30

MÜNCHEN

Kafkasya

(Der Kaukasus)

Millî İstiklâl Mefkûresini Yayar

Aylık Mecmua

Her ay üç dilde çıkar:

Türkçe, İngilizce ve Rusça

Mes'ul Müdür: A. KANTEMİR

Idarehane adresi: München 8, Steinstr. 40

2 nci yıl

Nisan 1952

No 9

Kafkasyanın istilâsı ve sovyetleştirilmesi

Şubat ihtilâlini ve Kafkasya naibi Büyük Kniaz Nikola Nikolayevic'in azimetini müteakip, Kafkasya inkılâbı kendi millî yoluyla inkişaf ederek, Mayıs 1918'de istiklâllerini ilân eden dört Kafkasya devletinin - Azerbaycan, Ermenistan, Gürcüstan ve Şimali Kafkasya'nın — teşekkülünü intaç ettirdi.

Sovyetler Birliği Komünist (bolşevik) Partisi ve Kafkasyalı yordakçılarının, memleketin hayat tarzı ve kitlelerin haleti ruhiyesi üzerinde tesir etme teşebbüsleri, her hangi bir muvaffakiyet kazanmak şöyle dursun, bilâkis en gözde Kafkasyalı bolşeviklerin memleketten tardı ve büyük adamlar sırasına girdikleri Moskova ve Petrograda kaçmalarını intaç ettirdi.

Rusyada, bizzat Lenin, Troçki ve diğerlerinin propagandasına kapılan kitleler bolşevikleştirildikleri sırada, Kafkasya Cumhuriyetlerinde hakiki halk-demokratik esasları üzerinde kurulan millî hayat yerleşiyordu.

Leninin propagandası Rus kitlelerini o derecede sardı ki, bidayette bir avuç insandan teşekkül eden fırkasının mevcudu altı ay sonra 400 bin âzayı bulmuştu.

Kerenski muvakkat hükûmetinin her hangi bir mukavemetine rastlamayan Lenin, iktidarı eline geçirmeğe ve Mart 1918'de Brest Litovsk andlaşmasını akdetmeğe muvaffak oldu.

Bu zamandan itibaren ve Osmanlı imparatorluğu çökerek, isyan bayrağını kaldıran "asî general" Mustafa Kemal'in zuhuruyla, Kafkasya Cumhuriyetleri iki ihtilâlin arasında kaldılar.

Henüz zayıf olan genç Kafkasya Cumhuriyetleri, nataman ve dayanıksız olmalarına rağmen, melce ve kurtuluş arayan insanları celbeden bir vakâ haline gelmişti. Kardeş Kafkasya Cumhuriyetlerinin en iyi vatanperverlerinin tahayyül ettikleri "Şark İsviçresi"nin tahakkuku ümitleri beliriyordu.

Harbi kaybeden Almanya ile Türkiyenin mümessilleri yerine, Kafkasyada, Kafkasya Cumhuriyetlerinin varlıklarını fiilen tanıyan Antant devletlerinin mümessilleri peyda oldular. Kafkasya Cumhuriyetleri kendi murahhas heyetlerini Paris sulh konferansına gönderdiler. Orada, galip devletlerin düşüncesine göre, bunların, üç Baltık devletleri, Finlandiya, Ukrayna, Polonya ve Çekoslovakya'nın yanı başında "bîtaraf" sıfatıyla Versay sulh andlaşmasını imzalamaları lâzım geliyordu.

Mamafî bu hak ancak Baltık devletleriyle Finlandiyaya bahşedildi, Kafkasya ve Ukrayna ise, "Rus menfaatleri" haleldar olmasın diye, bu haktan mahrum edildiler. Versay sulhunun yaratıcıları, bilhassa Garp'te sağlam temeller üzerinde kurmak istedikleri sulh endişesiyle, Polonya ve Çekoslovakya'ya fevkalâde ehemmiyet vererek, henüz kendi âfâzilerine girmeyen bu memleketlerin hükûmetlerini tanıdılar. Versay'da, Alman yayılmasını önlemek maksadıyla Polonya ve Çekoslovakya'dan müteşekkil bir sed vücade getirildi ve bununla dünya sulhunun kâfi derecede teminat altına alındığı zannedildi. Fakat aynı zamanda Rus teplerinde olgunlaşan Sovyet genişlemesine karşı bütün kapılar açık bırakıldı.

Etkin ihtilâlinin zaferiyle dünya daha o zaman, Garbın kâfi derecede ehemmiyet vermediği iki zıd sisteme — Demokrasi ve komünizm — ayrılmıştı.

İç harpte galip geleceğini önceden kestiren Sovyet hükûmeti, hedefinin bütün dünyada komünist hâkimiyeti kurmak olduğunu Lenin'in ağzıyla açıkça ilân ediyor, aynı zamanda da geniş ölçüde beyannameler yayımlayarak bütün Rusya halklarının "Rusya'dan ayrılarak müstakil devletler kurmak hakkına varmaya kadar" kendi mukadderatlarını kendilerinin serbetçe tayin hakkına malik olduklarına dair bol bol vaatlerde bulunuyordu.

Genç Moskof bolşevizminin bu hararetili beyanlarıyla, Amerika Birleşik Devletleri Hariciyesinin, Kafkasya'da kızıl ordu ile şiddetli muharebeler cereyan ettiği sırada, 10. 8. 1920'de, Italyanın Vaşington Büyük Elcisine verdiği ve Kafkasya ile Ukrayna hakkında görüşünü belirttiği notasındaki izahatını mukayese etmek calebî dikkattir: "Amerika Birleşik Devletleri şu kanaattedir ki, dostluk ve şeref, Rus menfaatlerinin müdafaasını icap ettirmektedir. Binaenaleyh umumiyetle Rusya hakkında ve hususen Rusyanın, eski Rus imparatorluğu arazisi üzerindeki hâkimiyeti hakkındaki mühim kararlar geriye bırakılmalıdır. Amerika Birleşik Devletinin, harbin mesut bir neticeye varması için fedakârane yardım eden büyük millet hakkındaki dostluk ve şeref hisleri böyle hareket etmesini amirdir."

Eski Rusyaya psikolojik bir hitap olan Amerikanın bu hareketi, Vilsonun, halkların tayini mukadderat hakları hususundaki yüksek fikirlerle dolu meşhur beyannamesine üstün geldi ve amelî olarak Sovyetlerin ekmeğine yağ sürdü. Versay sulhunun yapıcıları, Kafkasya demokrat cumhuriyetlerini kızıl ordunun istilâsına terk etmekle yalnız Kafkasya için değil, fakat aynı zamanda, Garp ve hususen tarihî mukadderatı Kafkasya ile bir olan Polonya için meş'um neticeler doğuran, tashihi gayrı kabil hata işlediler.

Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, Kafkasya Cumhuriyetlerinin siyaset adamları, müşterek memleketlerinin müdafaası için lâzım olan bütün imkânlardan istifade edemediler. Kendilerini tamamiyle memleketin iç kuruluşuna hasreden ve Antant devletlerinin yardımına ümit bağlayan Kafkasya siyaset adamları kendi aralarında müşterek müdafaâ tedbirleri almadıkları gibi, güya "Müşüman Şarkı ve Türkiyeyi kurtarmak" gayesiyle Şimalden akıp gelen kızıl seli önlemek için Türk inkılâbının önderleriyle elzem olan anlaşmaya da ehemmiyet vermediler.

Meş'um hâdiselerin arifesinde, Tiflîste toplanan Kafkasya Cumhuriyetleri konferansında — her zaman Rusyanın darbesine evvelâ maruz kalan — Şimalî Kafkasya delegasyonu, bu meseleleri ortaya koyarak Maveray-i Kafkasya hü-

*) E. Briquet. Nations opprimées et la Société de Nations. Paris 1938

kömetlerini, askeri kuvvetlerin ve gümrüklerin birleştirilmesine ve bütün Kafkasya için bir tek kâğıt para emisyonuna ısrarla davet ediyordu. Fakat maalesef bu hususlarda, bilhassa Rus marksizminin kozmopolit hastalığıyla muztaripolan Gürcü menşevikleri yüzünden, hiç bir şey yapılamadı. Gürcü menşeviklerinin hâta bu hastalıktan kurtulamadıklarını Visbaden toplantısına iştirakleri de ispat etmektedir.

Bu müddet zarfında, beklenildiği gibi, general Denikin'in beyaz ordusuna galip gelen Lenin, kısa bir "dinlenme"den sonra, Kafkasyaya taarruz emrini verdi ve bir buçuk yıl içinde, gayri müsavi mücadeleden sonra, Kafkasya Cumhuriyetleri birbiri arkasından Sovyetler tarafından istilâ edildiler.

O zamandanberi bir çok hâdiseler vukubuldu. Bu müddet zarfında, Versay sulhunun natamam ve hatalı kararlarının neticesinde, dünya yeni ve daha korkunç bir felâket geçirdi.

Kaderin acı cilvestyle, ikinci dünya harbinde Rusyanın başında Leninin halefi Stalin, muallimi gibi, hâta ondan daha fazla, demokrat dünyaya karşı aynı nefret hisleriyle, aynı hâkimiyet fikirleriyle meczup olarak, Garp demokrasilerinin "müdafii ve mütefik" rolünde meydana çıktı.

Muazzam "anayurt savaşından", "dahiyan başbuğ" şan ve şerefiyle muzaffer çıkan Stalin, Rusya İmparatorluğuna öyle hudutlar çizdi ki bunu hiç bir Rus hükûmeti tahayyül bile edemezdi. Stalin bugün, Komünist rejimine tâbi ve 800 milyon nüfuslu bir çok Asya ve Avrupa memleketlerinin hâkimi mutlakıdır.

Bununla kanaat etmeyen Kremlin "kâhini" tehditkâr bir surette şöyle diyor: „Sulhun muhafazası ve sağlamlaştırılması, ancak halklar sulh işini ellerine aldıkları ve sonuna kadar müdafaa ettikleri takdirde mümkündür.“

Hiç şüphe yoktur ki, Sovyet hükûmeti, Şimalî Atlantik Birliğini ve hür dünyanın her türlü korunma tedbirlerini protesto ederken, "son ve kat'î savaşa" hazırlanmaktadır.

Sovyet genişlemesi bugün dünyaya yeni bir felâket hazırlarken, beşeriyetin imhadan kurtulması mevzu bahis olurken, Rus mürtecileriyle Büyükrusyacıların, Rusya hudutları ve "eski arazileri" üzerindeki hâkimiyeti hakkında, eskimiş nasihatlarını dinlemek pek gülünç oluyor. Anaşulan 10 senelik müruru zamandan sonra, Şarkî Prusya ile Tibet dahi "eski araziler" meyanına ithal edileceklerdir. Şu halde, bir türlü doymak bilmeyen Sovyet-Rus yayılmasının hududu nerededir? Hangi arz ve tul dairesinde bitiyor?

İki dünya savaşı neticesinde halkların hayat ve psikolojisinde değişiklikler vukubulduğunu anlamanın zamanı gelmiştir. Bu değişiklikleri, kimin elinde olursa olsun, artık Rus arşınıyla ölçmek mümkün değildir.

Umit edelim ki, Sovyetler Birliğindeki milliyetler meselesinde, Amerikan komitesinin Münih mümessilleri tarafından desteklenen Rus muhaceretinin mürtefî unsurları ne kadar gayret sarfederlerse etsinler, Vaşington Versay hatasını tekrarlamayacaktır.

Tekrarlıyoruz. K. Kafkasya'yı
yine unuttuk.

Kafkasya meselesi

Yazan: M. E. Resulzade

III

Kafkasya Cumhuriyetlerinin teşekkülü

Okuyucuların gördükleri vechile Kafkasyalı milli müstakil Cumhuriyetlerin teşekküllerine Maveray-i Kafkasya Hükümetinin teşekkülü takaddüm etmiş bulunuyordu. Bu teşekkülün mahiyet ve tarihi, kısa da olsa, anlatılmalıdır.

Kafkasya'nın geopolitik özelliği umumen, Maveray-i Kafkasya'nınki ise hususen, tarihin âdeti bütün devirlerinde, şu veya bu derecede memleketin idari-siyasi bütünlüğünü gerektirmiştir. Bunu nazarı itibara alan Çar hükümeti tarafından, Kafkasya'da, idare merkezi Tiflis olmak üzere, bir **Kafkasya Naibliği** (Namestnicestvo-Vice-Roi) vücuda getirilmiş bulunuyordu.

Kniaz Lvov'ın başkanlığında bulunan Geçici İhtilâl Hükümeti, tabiata daha uygun bulunan bu tarihi geleneği bozarak, idari bakımdan, Kafkasya'yı iki kısma böldü ve Kafkasya Naibliği'nin yerine Rusya Devlet Duması'nın, Maveray-i Kafkasyalı üç millete mensup birer Duma üyesinden mürekkep Maveray-i Kafkasya Komiserliğini tesis ile başkanlığına, dördüncü üye olarak, aynı Duma'nın rus üyelerinden birini tâyin etti.

Bu yüzden Kafkasya'nın o zamana kadar idari bir bütünlük arzeden bünyesi bölündü. Bununla ilgili olarak, Kafkasyalı milletlerin siyasetçe teşkilatlanma sahasındaki çalışmaları da ikileşti; çünkü bu çalışmalar biri öbüründen ayrı iki seçim dairesinde cereyan ediyordu. Biraz sonra yapılacağı düşünülen Bütün Rusya Kurucular Meclisi seçimleri dolayısıyla bu durum bilhassa ehemmiyet kesbediyordu.

Rusya'daki ihtilâl kuvvetleri özel bir sür'atla geliyordu. Kitlevi yeni müesseseler peyda oluyordu. Kökleşen nüfus

ve otoriteler çöküyordu. Devlet Duması tarafından seçilmiş bulunan Geçici Hükümet dahi prestij ve otoritesini kaybediyordu. Kafkasya'da milli komiteler, Şuralar taazzuv ediyor; milli askeri küt'alar teşekkül ediyordu. Zayıflaşan Merkezi Hükümet tarafından tâyin olunan Maveray-i Kafkasya Komiserliği'nin otoritesi günden güne yokoluyordu. Halk kitleleriyle organik surette bağli siyasi yeni bir müessesenin zarureti hissolunuyordu. Milli komitelerle Şuraların ve Maveray-i Kafkasya köylü ve işçi delegelerinin bir arada vukubulan görüşmelerinde, milli-inkılâp esaslarına dayanan siyasi genel bir Memleket organının yaratılması kararlaştırıldı.

Şubat 1918 de, Umumî Rusya Kurucular Meclisi seçiminde Maveray-i Kafkasya seçim listeleri üzerine seçilmiş bulunan mebuslardan mürekkep olarak, Tiflis'te, **Maveray-i Kafkasya Seym'i** denilen bir Meclis toplanıyor. Maveray-i Kafkasya Komiserliği, iktidarı bu müesseseye terk ediyor.

Seym, memleket üzerindeki hâkimiyet hakkını tamâmîle benimseyerek, **Maveray-i Kafkasya Hükümetini** teşkil ediyor; Güney Kafkasya'da mevcut üç milletin (Azeri, Ermeni ve Gürcü) mümessilleri bu hükümete dahil oluyorlar.

Maveray-i Kafkasya Seym'i, Umumî Rusya Kurucular Meclisini dağıtan Bolşevik gasıplarının hâkimiyetini tanımıyor. (Gerçi Rusya devletçiliği ile eskiden baki kalan hukukî her türlü ilgisini şeklen de kesip atmağa pek acele etmiyor.)

Tiflis'te yapılan bu aksyona, Bolşevikler, Bakû'de iktidarı cöbren ele geçirmekle cevap veriyorlar; şehrin müdafeasız kalan Müslüman ahalisine karşı

kanlı bir kıtal yapılıyor. (Bu hâdise tarihe "Mart kıtali" adıyla geçmiştir.)

Başkentlerinden mahrum kalan Azerbaycanlılar memleketin ikinci başkendi Gence'de müdafaa teşkilâtı vücade getiriyorlar. Kanlı mücadele devam ediyor. Seym'deki Müslüman Fraksiyonu'nun, Bakû'nün düşmandan biran evvel kurtarılması hususundaki enerjik müracadı Maveray-i Kafkasya Seymi tarafından tatmin edici bir alâka ile karşılanmıyor. Bu, o zamanki karışık ve muğlak durumun bir neticesi idi. Bakû'de Rus ve Rusyacı partilerin müdahalesine karşı, tabii olarak aksiyona geçen Azeri-Türk-Müslümanlara mukabil, Ermenilerle Gürcüler kendilerini bilâvasıta Türkiye Hükûmetinin müdahalesi karşısında görüyorlardı.

Maveray-i Kafkasya Hükûmeti, Rusya İmparatorluk Hükûmeti zamanından kalan dünya harbi Kafkasya cephesini tasfiye etmek görevini boynuna almış bulunuyordu. Rusya askerleri cepheyi kendi başlarına terk etmişler, bunların yerlerini ise Ermeni, kısmen de Gürcü kıt'aları almışlardı. Çarlık devrinde askeri mükellefiyetten mahrum bulunan Kafkasya müslümanlarının cephede askerleri yoktu.

Türkiye Hükûmeti, Almanya ile birlikte Brest-Litovsk'ta Lenin'in Bolşevik Rusya Hükûmetiyle bir antlaşma imzalamıştı; bu antlaşma gereğince Kars, Ardahan ve Batum vilâyetleri Maveray-i Kafkasya'nın muayyen şehirleri dahil olmak üzere, Türkiye'ye geçiyordu.

Yeni kurulmuş Maveray-i Kafkasya Hükûmeti ile o zamanki resmî adıyla Osmanlı Hükûmeti arasında mevcut pürüzlü meseleleri halletmek üzere müzakereler başlamış, neticede Trabzon'da bir konferans akdine muvafakat hasıl olmuştu. Fakat Osmanlı Hükûmeti ile Maveray-i Kafkasya Seymi delegelerinden mürekkep olan bu konferans müzakerelerinde akamete duçar oldu. Tarihi hak ile Brest-Litovsk antlaşmasına dayanan Türkiye zikri geçen üç vilâyetin iadesini istiyordu. Bu talep Maveray-i Kafkasya heyeti tarafından, bilhassa Ermeni ve Gürcü delegelerin muhalefeti yüzünden kabul olunamıyordu. Müzake-

reler durduruldu. Türkiye askerleri harekete geçtiler. İlk müsademelerin akabinde savaş Türkiye lehine tamam oldu.

Seymin Müslüman Fraksiyonu bu ihtilâfta özel bir pozisyonda idi. Komşularını yalnız adım atmaktan tahzir eden bu Fraksiyon Türkiye ile yapılan mücadeleye Kafkasya müslüman ahalisinin iştirak edemeyeceğini bildirdi; fakat Azerbaycan syasetini idare edenler, bütün kuvvetleriyle ihtilâfın, mümkün olduğu kadar, Maveray-i Kafkasya lehinde halledilmesi hususunda bütün kuvvetlerini sarfetmeğe hazır olduklarını ilân ettiler.

Müslümanların bu pozisyonu sade Maveray-i Kafkasya müslümanlarının Türkiye ile olan kavmi karabetlerinden ileri gelmiyordu; bu psikolojik hâdiseden başka, Müslümanların biraz önce Bakû hâdiseleri esnasında şahit oldukları yalnızlığın rolü daha mühimdi.

Türkiye cephesindeki talihsiz savaş tasfiye etmek maksadıyla Seym, Maveray-i Kafkasya Hükûmetinin kadrosunu değiştirerek, yeni bir kabine teşkil etti. Maveray-i Kafkasya resmî surette müstakil bir devlet olarak ilân olundu. Bu husustaki tören Seym'in 22 Nisan 1918 tarihli oturumunda icra edildi.

Batum'da ikinci Türkiye-Maveray-i Kafkasya konferansı açıldı. Bu defa Almanya mümessili Von Lossov da bir müşahid sıfatıyla Batum'da bulunuyordu. Osmanlı Heyetinin arazi hakkındaki talepleri şimdi artık Brest-Litovsk'ta Türkiye'ye verilmesi derpiş olunan vilâyetlerle tahdit edilmiyordu. Dökülen kana mukabil yeni tavizler isteniliyordu.

Batum müzakerelerinin devamı esnasında Gürcüler Maveray-i Kafkasya Seym'ini terk ettiler. Maveray-i Kafkasya üç müstakil memlekete ayrıldı. Alman müşahidi Batumu terketti. Osmanlı Heyeti Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcüstan heyetleriyle, müstakil olarak, birer antlaşma bağladı ve bu Cumhuriyetlerin istiklallerini tanıdı.

Batum'da imza olunan (4 Haziran 1918) antlaşma gereğince Azerbaycan Hükûmeti Türkiye'ye müracaat ederek Bakû'yu zapt ile Cumhuriyetin Kuzey taraflarını âtes ve kılıçtan geçiren ve

memleketin ikinci başkendi Gence'yi de tehdit eden Bolşeviklere karşı mücadelede kendisine yardım edilmesini rica ediyor. Bu ricayı kabul eden Türkiye Hükümeti kardeş memlekete yardım etmek üzere askeri kıt'alar gönderiyor. Fakat bu kıt'alar, kendi demiryollarından geçmeğe müsaade vermeyen Gürcü Hükümetinin mümanaatiyle karşılaşıyorlar. Bu mümanaat o sırada Gürcüstan'da bulunan Türkiye'nin müttefiki Alman askeri kıt'aları tarafından destekleniyor. (Almanya bu arada Gürcüstanla anlaşarak ona askeri ve siyasi yardımda bulunmak taahhüdünü altına girmişti.)

Böylelikle Bakü'nün Bolşevik gâsıplarından halası bir kaç ay gecikmiş oldu. (Türkiye yardım kıt'aları Azerbaycan'a dolambaçlı yollardan gitmek mecburiyetinde kalmışlardı.)

Almanya Hükümetinin, Brest-Litovsk antlaşmasına zeyl olarak Bolşeviklerle ayrı bir antlaşma imzaladığı ve bu antlaşma gereğince, Bakü petrol menbalarından faydalanmağa mukabil müttefiki bulunan Türkiye askerlerinin Azerbaycan'daki petrol muntakasına hareketlerine mâni olmayı taahhüt ettiği sonradan anlaşılmıştır.

Bu esnada kombine edilmiş Azerbaycan-Türkiye askeri kıt'aları Bakü'yü sarıyorlar. Ağustosta sarılmış bulunan Bakü'de bir ihtilâl vukubuluyor. Hâkimiyet Bolşeviklerden mutedil Rusya ve Rusofil parti ve zümrelerden mürekkep bir koalisyonla geçiyor; bunlar hemen İran'da bulunan müttefik işgal komutanlığına müracaatla İngiliz kıt'alarının Bakü'ye gelmesini sağlıyorlar. Bu hâdis, anlaşılınca, Almanları Bolşeviklere karşı girmiş oldukları taahhütten "halâs ediyor" ve "umumi iş menfaati namına" artık kendi müttefiklerinin askeri harekâtına engel olmuyorlar.

Eylülün 15'inde Azerbaycan-Türkiye kuvvetleri Bakü'yi halâs ediyorlar.

Türkiye yardım kıt'aları, Azerbaycanı Rus-Bolşevik unsurlarından temizledikten sonra, Şimali-Kafkasya Cumhuriyeti ile ittifak halinde Şimale doğru yürüyorlar. Bir yandan Rusya namına hareket eden türlü kıt'alar, öbür yandan da Türkiye-Dağı kıt'aları arasında çarpış-

malar oluyor. Petrovsk (Şamilkala), Derbent ve Vladikavkaz şehirleri Kafkasya'ya düşman Rusya taraftarı kuvvetlerden temizleniyor.

Bu arada dört Kafkasya Cumhuriyetine mensup delegasyonlar İstanbul'a geliyorlar. Bab-ı Ali'nin misafirperverliğinden istifade eden bu heyetler, Kafkasya işlerini görüşmek üzere İstanbul'da toplanacağı beklenen Merkezi Avrupa Devletlerinin Konferansına iştiraki bekleyip duruyorlar; ve bu intizardan bilistifade diplomatik propaganda çalışmalarına da devam ediyorlar.

Fakat Kafkasyalılar bekledikleri İstanbul Konferansına iştirak fırsatını bulamıyorlar. Merkezi devletlerin uğradığı kat'i hezimet ve Antant ile Osmanlı Hükümeti arasında bağlanan Mondros mütarekenamesi durumu kökünden değiştiriyor. Kafkasya heyetleri memleketlerine dönüyorlar. Gürcüstan'da bulunan Almanya kıt'aları ile Azerbaycan ile Şimali-Kafkasya'daki Türkiye kıt'aları mevkilerini Antant namına Kafkasyayı işgal eden İngiliz kıt'alarına terk ediyorlar.

Biraz sonra Kafkasya Cumhuriyetlerinin fiili varlıklarını tanıyan İngiliz komutanlığı bu Cumhuriyetlere Versay sulh konferansına barış delegasyonları göndermeleri hususunda teshilat gösteriyor. Kafkasya Delegasyonları Parise gelerek, burada geniş ölçüde diplomatik-propaganda çalışmalarına başlıyor; dünyanın o zamanki mukadderatını halleden büyük devlet adamlarıyla temas temin ediyorlar.

Bu sırada Kafkasya Cumhuriyetlerinde hummalı bir yapıcılık faaliyeti var. Dört Cumhuriyetten Şimali-Kafkasya Cumhuriyeti en çetin bir durumdadır. Rusya'da çarpışan iç harbi kuvvetleri, milli yapıcılığın ta başında Şimali-Kafkasya'ya sarkmış bulunuyor. Rusya'nın türlü şekillerde beliren tecavüzkâr ve müstebit unsurlarına karşı yapılan mücadeleye bütün kuvvetiyle sokulmuş bulunan Cumhuriyet, idari cihazını olgunlaştırmaya kâfi derecede vakit bulamıyor; fakat kuvvette müsavî olmayan düşmana karşı mücadelede Dağlılar kahramanlık ve cesaretle kusur göstermiyorlar.

Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetlerine gelince bunlar nisbeten daha müsait şartlara malik bulunuyorlardı. Rusya iç harbinin çarpışan âmilleriyle bilâvasıta temas halinde değillerdi. Dahili durumlarını düzenlemek ve devlet cihazını kurmak için lâzım olan imkân ve vasıtalara malik olup, nisbeten sâkit geçen zamanları da vardı.

Komşuları Ermenilerle Gürcülere nispetle Azerbaycanlıların çok mühim bir eksikleri vardı: Çarlık devrinde askerî mükellefiyete tâbi tutulmayan bir millet olmak ve devlet hizmetlerinde memur olarak kullanılmamak hasebiyle, bunlar idare cihazını çevirmek için lâzım olan askerî ve idarî unsurlara kâfi derecede malik bulunmuyorlardı. Fakat bu eksik Azerbaycan halkının disiplinli bir kitle olmasıyla tazmin olunuyordu. Buna binaen bir buçuk yıl kadar süren kısa bir zamanda Azerbaycan Cumhuriyeti askerî ve sivil idare cihazını tanzim ve teşkil edebildi.

Kafkasya Cumhuriyetleri Batı Avrupa parlamenter memleketlerdeki prensipler üzerine mes'ul hükümetler, siyasi partiler, yazı ve söz hürriyeti, umumî hafi ve mütenasip seçim hakları esaslarına dayanarak teşkil olunmuştu. (Müslüman dünyasının ilk cumhuriyetinde — Azerbaycan Cumhuriyeti — Müslüman erkeklerle beraber, Müslüman kadınlar da seçime iştirak etmişlerdi). Kafkasya Cumhuriyetlerinde toprak reformu ile sosyal ve demokratik ıslâhat tatbik olunuyordu. Köylü kredileri, kooperatifler ve tasarruf sandıkları tesis olunuyordu. Halk eğitimine özel bir önem veriliyor; okullar millileştiriliyor; öğretmen seminerleri, üniversiteler, özel teknik kursları ve saire açılıyordu. Avrupaya talebe gönderiliyordu. Halk sıhhatı hakkında tedbirler alınıyordu.

Azerbaycan ile Gürcüstan arasında askerî-müdafaa ittifakı bağlanmış; bu ittifak vesikasında Ermeniler için de açık yer bırakılmıştı. Şimali-Kafkasya Cumhuriyetine, teşekkülünü kolaylaştırmak için yardımlarda bulunulmuştu. Azerbaycan Hükümetinin teşebbüsüyle Bakû'de üç Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetinin, siyasi meselelerin düzenlen-

dirilmesi için bir konferans çağırılıyor. Bu konferansta Kafkasya Konfederasyon fikri Azerbaycan delegeleri tarafından ileri sürülüyor. Daha sonra analogik maksatla Tifliste toplanan konferansta da bu fikir tekrar bir teklif halinde ortaya atılıyor. Konfederasyon fikri Kafkasyalı diğer hükümet adamları, bilhassa Şimali-Kafkasyalılar tarafından sık sık ileri sürülüyor.

Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetleri İran'la anlaşmalar imzalıyor ve bu devlelle elçiler mübadelesinde bulunuyorlar. Aynı zamanda Türkiye ile diplomatik münasebat tesis ediyorlar. Antant devletlerinin, Amerikanın, Japonyanın ve Lehistanın tanımalarına mazhar oluyorlar. Kafkasya'ya türlü diplomatik mümessiller, bu meyanda İtalya ve Amerika heyetleri geliyor. Antant Devletleri Yüksek Şurası tarafından Kafkasya Cumhuriyetlerinin fiilen tanınması 1920 ocağının 12 sinde vukubuldu.

Bütün bunlar Rusya'da cereyan eden iç savaşlarının Şimali-Kafkasya cephesinde beyazların aleyhinde olarak tesviye edildiği bir zamana tesadüf ediyordu. General Denikin'in hezimete uğrayan orduları Bakû limanında enterne olunuyorlardı.

Aynı günlerde İngiliz işgal kuvvetleri Kafkasya'yı tahliye ettiler. Memleket Beyaz Rus ordularını kovalayan Kızıl Rus ordusu ile yüz yüze geldi. Hile, tevir ve siyasi demagoji metodlarıyla Şimali-Kafkasya'da yerleşen kızılalar tam Azerbaycan hudutlarına dayandılar.

Bu sıralarda Kafkasya'nın güneyinde Anadolu'da, istiklâl uğrunda Loyd George İngilteresi ile mücadelede bulunan Kemalistler Lenin'in ihtilâlcî hükümetinden yardım arıyorlardı. Aynı şekilde Reza Şahın İran'ı da İngiltere işgaline karşı mücadelede Rusya ihtilâlinin bol vaatlerine güveniyordu. Bütün İslâm dünyası ile Şarkın koloni milletleri Bolşevizmin demagojik yaygaralarına uymakta idi.

Kafkasya umumî efkârını tezebzübe düşüren bu şartlardan azamî surette istifade eden Rus Bolşevikleri, o zamanki şartlar için üstün demek olan 60 000 süngüyü mütecaviz askerî bir kuvvete,

Azerbaycan hudutlarını cebren geçerek, 27 Nisan 1920 de Bakû'yü işgal ve 28 Nisanda simule ettiği bir "devrim" le memleketin sovyetleştirildiğini ilân ediyorlar.

Azerbaycan'ın sovyetleştirilmesi, kızıl ordunun, gûya istiklâli uğrunda mücadelede bulunan kardeş Türkiye'ye yardımı gidiyor yalanının perdesi altında ifra edildi. Azerbaycanda bulunan Türkiye mültecilerinden bir kısmı bu demagojide Sovyet ajanlarına yardımcı rolüne düştüler.

Hâdiseler Bolşeviklerin asıl maksadını meydana koymakta gecikmedi. Azerbaycan'ın işgalinden sonra Ermenistan

Cumhuriyeti sovyetize edildi; daha sonra sıra istiklâli ile mülki tamamlığı Sovyet Hükûmeti tarafından resmen ve ahdên temin edilmiş bulunan Gürcüstan Cumhuriyetine geldi.

Maveray-i Kafkasya Cumhuriyetlerinin zaptı kanlı harpler ve isyanlar dahilinde cereyan ediyor. Millî hükûmet ile mensupları yabancı memlekete iltica ediyorlar; millî çalışanlar takibata maruz kalıyorlar. Memleket korkunç bolşevik "tecrübe" ve icraatına maruz kalıyor. Millî-demokrat partiler zemin katına çekiliyorlar.

Kafkasya'nın yeni Rus istilâsına karşı yeni mücadelesi başlıyor.

DUZELTME

"Kafkasya Meselesi" yazı serisinin bundan evvelki (No 8) sayınızda çıkan makalesinde teknik mahiyette iki tertip hatası yapılmıştır:

1—5 nci sahifenin ikinci sütununun 6 ncı satırında, *müdafaa* vasıtasıyla kelimeleri *müdafaa* vesilesiyle şeklinde tasahih edilecek ve cümle şöyle okunacaktır: "Komsu Müslüman devletlerin tecavüzlerine karşı millî özelliğini *müdafaa* vesilesiyle Hristiyan Rusyaya sığınan Gürcüstan..."

2—7 nci sahifenin ikinci sütununun ikinci satırında da *elli yıl* yerine *yüz yıl* çıkmıştır. Cümlemin doğrusu şudur: "...zamanında medenî dünyanın hayranlık ve sevgisini kazanan bu mücadele elli yıldan ziyade devam etti ve Dağlıların hafızasında zamanın tesiriyle silinmez bir iz bıraktı."

Hataları böylece düzeltir okuyucularımızdan ve sayın muharrirden özür dileriz.

Hâdiseler Budapeşte mekteplerinden birisinde geçer:

— Yanoş bana bir terkibi-izafi misali ver bakayım.

— Bizim kedimizin on yavrusu var, ki hepsi de iyi komünistlerdir.

Yanoş'ın hem iyi komünist olduğuna hem de grameri iyi bildiğine memnun olan öğretmen:

— Aferin Yanoş, diye sevinir. Müfettiş geldiği zaman yine de böyle güzel cevap ver.

Müfettiş geldiği zaman öğretmen aynı suali tekrar eder ve Yanoş'tan şu cevabı alır:

— Bizim kedimizin on yavrusu var, ki hepsi de iyi liberallerdir.

Öğretmen dehşet içerisinde bağırır:

— Nasıl olur? Daha on gün evvel iyi komünist olduklarını söylemiştin.

Yanoş hiç bozmadan şu cevabı verir:

— Evet ama, o zamandanberi gözleri açıldı!

Azerbaycanın esir edildiği gün

1920 — 27 Nisan — 1952

Yazan: Mirza Bala

27 nisan millî Azerbaycan tarihinin mes'um bir günü ve yurdumuzun yeniden rus esaretine düştüğü kanlı bir yıldönümüdür.

Bundan 32 yıl evvel, 27 nisan 1920'de, general Levandevskiy'nin kumanda ettiği kızıl rus ordusu Azerbaycan'ı işgal ederek milletimizi yeniden Rusya'nın esareti altına almıştır.

Bugün millî tarihimizin seyri, menhus talihimiz gibi, tersine dönmüş, yüksek millî ve insani ideallerden kuvvet alan hamlemiz durdurulmuştur.

27 nisan tarihinden itibaren milletimizin hayat ve mevcudiyeti, istikbal ve mukadderatı ölüm tehlikesi altına düşmüş, rus denizinde erimeğe ve rus ulhi-lizminin bir ifadesi olan bolşevizmin kölelik nizamı içinde mahvolmaya mahkûm edilmişizdir.

Bugün bütün müslüman Şarkının ve Türk dünyasının, hürriyet ve demokrasi gibi medenî prensipler üzerine kurulmuş, ilk cumhuriyeti esaret ve vahset timsali olan rus bolşevizminin kanun pencesine girmiştir.

Bizden daha önce hürriyet ve istiklâlî çiğnemen Şimalî Kafkasya bize doğru nasıl ilk kademeyi teşkil etti ise, bugünden itibaren yurdumuz dahi bir üs haline gelecek, kızıl düşman buradan hareket ederek Gürcistan ve Ermenistan'ı da esareti altına alacak ve rus emperyalizminin yeni bir ifadesini teşkil eden bolşevizm, müslüman Şarkının kapısına dayanacaktır. Bu itibarla ki, bu kanlı yıldönümü yalnız Azerbaycan'ın değil, yalnız Azerbaycanlıların değil, belki, bütün Kafkasya'nın, bütün müslüman Şarkının, hattâ hürriyet ve milliyet aşığı bütün insanlığın matemidir.

Yurdumuzdaki rus işgal kuvvetleri ve bu işgal kuvvetinin süngüsü üzerinde iktidar mevkiine gelmiş olanlar, bugünü başka türlü kaydedeceklerdir. Mosko-

va'nın "Nisan inkılabı", daha doğrusu, bugünkü Sovyet dili ile "Aprel revolyusiası" adını verecek ve hakikatı öğrenmek imkânından mahrum olanları bu yalana inandırmaya çalışacaklardır.

Fakat Moskova, her zamanki gibi, uşaklarından daha ihtiyatlı davranacaktır. Moskova bugüne hiç bir zaman inkılâp adını vermemiştir. Moskova'nın, muhtelif vesile ve sebeplerle, bu güne verdiği ad "Azerbaycan'ın sovyetleşmesidir". Ve bu sovyetleşme de her zaman ve her yerde "Rusya'ya ilhak" mânâsında alınmıştır. Çünkü hakikaten 27 nisan hâdisesi, bir işgal ve ilhaktan başka bir şey değildir. Bunu resmi sovyet kaynaklarında teyit ederler.

"Sovyetleşme"nin içten gelmesi için, ona, Rusya usûlünde, bir inkılâbın tekkaddüm etmesi şarttır. Halbuki Moskova böyle bir hâdisenin vuku bulduğunu kabul etmez. Vesaikle sabittir ki, kızıl rus ordusu 20 nisanda hareket emrini almış ve 27 nisanda Bakû'yu işgal etmiştir. Halbuki, bugün bütün âzası hain diye kurşuna dizilmiş olan, "Azerbaycan inkılâp komitesi" 28 nisanda tesekkül etmiş ve 29 nisanda Moskova'ya müracaat ile "kızıl ordunun yardımı gönderilmesini" istemiştir. 26 nisanda istasyonları bombardıman ederek Bakû'ya doğru ilerleyen kızıl orduya mensup iki zırhlı treninden birinin komutanı olan Yefremov, 28 nisan 1925 tarihli "Bakinski Raboçiy" gazetesinde yazdığı hatıratında hareket emrini 20 nisanda almış olduğunu kaydetmektedir. İstilâyı müteâkip Azerbaycan petrol işletmeleri idaresinin başına gelen Serebrovskiy 21 ocak 1937 tarihli "İzvestiya" gazetesindeki hatıratında hareket emrinin daha 17 nisanda, bizzat Lenin tarafından verilmiş olduğunu yazmaktadır. Bakû'da intişar eden türkçe "Komünist" gazetesinin 28 nisan 1937 tarihli sayısında aynen şu sözeri okuyoruz: "8 nisan 1920'de 11

nci kızıl ordunun karargâhına, enformasyon mâhiyetinde, bir mektup gönderilmiş ve bu mektupta kızıl ordunun fili müdahalesi olmadan ihtilâlin imkânsız olduğu bildirilmişti".

Nihayet "Bakinskiy Raboçiy" gazetesinin 28 nisan 1937 tarihli nüshasındaki şu sözleri bakınız: "1936 yılının 21 ocağında Kremlin'de Azerbaycan heyetini kabul eden Stalin Yoldaş, Sergo Orjonikidze'nin Azerbaycan'ın sovyetleşmesindeki büyük rolünü kısaca şöyle tebarüz ettirdi: Azerbaycan'ın kurtarıcısına selâm; Azerbaycan'a ilk giren o olmuştur".

Kafkasya'daki kızıl kuvvetlerin baş kumandanı olan Orjonikidze yalnız Azerbaycan'a değil, önce Şimalî Kafkasya'ya, sonra da Gürcistan ve Ermenistan'a da girmişti ve memleket böylece, kızıl ordunun süngüleri üzerinde sovyet rejimine "kavuşmuştu". Başka türlü de olamazdı. Çünkü Azerbaycan'da komünistlerin nüfuzu sıfırla ifade olunuyordu. 1918 yılının 18.000 Türkün hayatına mal olan kanlı mart katliâmını görmüş ve o tarihten 15 eylüle kadar bolşevik vahşetinin ne demek olduğunu bizzat tecrübe ettikten sonra, muzaffer istiklâl ordusu ile beraber gelen millî hürriyetine kavuşmuş bulunan Bakû Türklüğü içinde komünist taraftarı bulunmasına imkân yoktu. 1920 yılının ilk aylarında gizlice Bakû'ya gelip komünist kuvvetlerini yoklayan ve bu hususta Moskova'ya menfi bir rapor göndermiş olan Lominadze, işgalden sonra, Azerbaycan inkılâp komitesinin kâtibi bulunduğu sıralarda yazdığı ve Bakû'de intişar eden türkçe "Şark kadını" dergisinin nisan 1925 tarihli ve 17 sayılı nüshasında neşrettiği hatıratında diyor ki: "Bakû işçileri "Müsavat" partisinin arkasında yürüyordu. Bu partinin lideri Resulzade işçi birliğinin ve işçi kongresinin de reisi bulunuyordu. Bundan fazla ne istersiniz?"

Unutamamalıdır ki, o tarihte Bakû petrol ocaklarında ve bu ocaklara bağlı müesseselerde çalışan 45.000 ameleden yalnız 12.000'i Rus idi. Mutebaki 33.000 amelenin içinde Azerbaycanlı olmayan fakat ırkan Türk olan 5.000 Dağıstanlı

ile 1.500 Kazanlı da millî cephede bulunuyordu. Lominadze Türk işçileri arasında tek bir komünistin bulunmadığını acı acı itiraf etmektedir. Vaziyet bu merkezde olunca, Moskova'nın kalkıp da 27 nisan istilâsına inkılâp adını verebilmesi nümkün müdür?

İşte bu şekilde vukubulan "Sovyetleşme" ve yahut "sovyetleştirilme" den sonra Bakû istasyonundan Kurultay caddesine (sonraları "komünist caddesi") kadar, yolun her iki tarafını işgal eden kızıl rus neferlerinin arasından geçip, parlamento binasında yerleşmiş olan "İnkılâp komitesi" ne gelen doktor Neriman Nerimanov, ilk Sovyet hükûmetinin başına geçti. Nerimanov mart katliâmından sonra kurulan Bakû sovyet hükûmetinin âzası sıfatıyla, istiklâl ordusunun vürudu üzerine, Moskova'ya kaçmış, bu defa da, daha yüksek bir tâyin kadrosu ile, Bakû'ya dönüyordu.

Nerimanov'un ilk tarihi "dekret" i kızıl işgal ordusunun "Azerbaycan'ın manevî evlatlığına kabulü" olmuştur. Bunu, içinde tek bir komünistin bulunmadığını yine Lominadze'nin hatıratından öğrendiğimiz, Azerbaycan millî ordusunun terhisi tâkip etti. Ondan sonra, içlerine sabık sosyalist ve demokrat arkadaşları da dahil olduğu halde, millî münevverlerin idam kararlarını imzalamak devri başladı. Memleketin kakiki hâkimî "Çeka", bilhassa Osobiy Otdel reisi Pankratov idi. Tevkif ve idamlar muhakemesiz, hattâ kararsız ve gelişigüzel yapılmıyordu. 30 nisandan 1920 senesinin nihâyetine kadar misafiri bulunduğum ve bir tesadüf eseri olarak kurtulabildiğim Bayıl'daki Bakû hapishanesi bir mezbahayı andırıyordu. Generaller, albaylar, yarbaylar, binbaşılar, hatta onbaşılar ve neferler, profesörler, mebuslar, devlet adamları, muallimler, gazeteciler, muharrirler kafiye kafiye birbirini takiben siyasetgâhı ziyaret ediyorlardı. Hepsî de hapishanenin deniz tarafındaki sokağında kurşuna diziliyordu. Bu sehitler kafiyesi arasında işçiler daha çok ve daha mühim bir yer işgal etmekte idiler. İşçi sendikaları reisi Hüseyin Muzaffer'i hâlâ da unutamıyorum. Muharrir arkadaşım Piri Mürsel Zâde "yaşasın

Azerbaycan" diye haykırarak can vermişti.

Azerbaycan petrol işletmelerinin müdür-i umumisi Serebrovskiy, o zaman işgal altında bulunan İstanbul'a kadar gelerek buradaki mülteci Denikin ve Vrangel askerlerini parti parti Bakû'ya

naklediyor ve bu suretle "boşalan yerleri" doldurmağa çalışıyordu.

Artık Moskova'nın asıl hedefini teşkil eden petrol ocakları da Türk işçisinden temizlenmiş ve sözün bütün şumullü mânası ile petrol "Sovyetleştirilmiş" bulunuyordu.

Rus - Amerikan rekabetinden Rus - Amerikan işbirliğine

IV *)

Yazan: T. Elekhoti

1932 yılında, Herbert Hoover'den sonra, Birleşik Amerika Devletleri Cumhurbaşkanlığına Franklin Roosevelt intihap edildi. Aldığı terbiye bakımından aristokrat ve siyasi kanaat itibarıyla demokrat olan Franklin Roosevelt, selefi Theodor Roosevelt'in mensup olduğu Roosevelt'ler ailesindendi.

Franklin Roosevelt 40 yaşına başlığı zaman, her iki ayağını kötürüm eden, gayrı kabili tedavi bir hastalığa tutuldu. Bu hususu tebarüz ettirmemiz, biyografilerinin, bu hastalığın onun siyasi formasyonunda büyük ehemmiyeti olduğunu belirtmelerinden ileri gelmektedir.

Franklin Roosevelt cumhurbaşkanı intihap edildiği zaman selefi Herbert Hoover'den evvel başlayan ve kendi zamanında en yüksek bir noktaya ulaşan Amerikadaki misli görülmemiş mali ve iktisadi buhranı bir miras olarak almış bulunuyordu.

Sanayi müesseselerindeki işsizlerin adedi 14 milyona çıkmış olup gün geçtikçe daha da yükseliyordu. Amerikan ziraatı da, sanayi gibi hercümerce içerisinde idi. İflâs eden çiftlik sahiplerinin adedi 6 milyona varmıştı. Bir çok bankalar bütün muameleyi keserek kapılarını kapatmışlardı. İşte böyle bir vaziyette

Franklin Roosevelt cumhurbaşkanlık makamını işgal etti.

Onun perestişkârlarından olmadığı halde, şu hakikati kabul etmek lâzımdır ki, iç politikada, 4 sene müddetle devam eden bu milli felâket ve buhranla mücadelede, Roosevelt fevkalâde bir kabiliyet gösterdi.

Fabrikalarda atıl bir vaziyette duran makineleri şiddetli tedbirlerle harekete geçirdi. Çiftçileri korumak maksadiyle, onların bütün borçlarına moratoryum ilân ederek, çiftçilerin emlakı üzerine haciz koyma ve mallarını müzayede ile satma hakkını alacaklıların elinden aldı. Böylelikle çiftçiler nefes almak imkânını buldular ve yeni bir gayretle işe sarıldılar.

Bu gibi tedbirler sayesinde Franklin Roosevelt geniş işçi ve köylü kitlelerinin sempatisini kazandı. Fakat diğer taraftan da bu tedbirlerin bütün yükü omuzlarına yıkılan büyük sanayi ve mali müessese sahiplerinin düşmanlığını kazandı.

Bir kelime ile, Roosevelt Amerikan iktisadiyatını harekete getirmeye muvaffak oldu. Amerikan halkı yeniden ve büyük bir gayretle işe sarıldı. Fakat eski iktisadi ve mali refaha erişmek için 4 sene kâfi gelmedi ve Roosevelt'in yenisinden intihabına saik oldu.

Şu da bir vakiadır ki, fevkalâde teşkilâtçı ve idareci kabiliyetleri suye-

*) Okuyucularımız bu makale serisinin ilk yazılarını Nr. 2-3, Nr. 4-5 ve Nr. 6 sayılarımızda bulacaklardır.

sinde, Roosevelt, 1932—1940 yılları arasında işsizliği tamamen ortadan kaldırdı, ziraata hız verdi ve Amerikanın malî, iktisadî ve sanayî kudretini o kadar inkişaf ettirdi ki, bunun neticesinde ikinci dünya savaşında Almanya-İtalya-Japonya koalisyonuna karşı, Garp devletlerinin galibiyetini sağladı.

Roosevelt'in 1940 seçimlerinde üçüncü defa cumhurbaşkanı seçilmesi, yalnız buhran önlemesinden dolayı değil, fakat aynı zamanda, ikinci dünya savaşının başlaması üzerine, garanti altına alınmış bulunuyordu. Harbe müdahale etmek zarureti önceden gören Roosevelt, bir taraftan sülh sanayiini yavaş yavaş harp sanayiine çevirdi, diğer taraftan da ordunun mevcudunu arttırdı.

1942 yılında Amerikan fabrikaları senede 32.000 tank, 49.000 uçak ve 8.200.000 ton deniz taşıtı istihsal ediyorlardı ve bu istihsalât her sene biraz daha yükseliyordu. Bu kudretli istihsalât neticesinde İngiltere, Çin ve bilhassa Sovyet Rusya her türlü harp malzemesiyle techez edilmiş bulunuyorlardı.

Amerikan köy ekonomisi de fevkalâde inkişaf etmişti. Amerikan çiftçilerinin ziraî mahsulü öyle bir dereceye çıkmıştı ki, yalnız Sovyetler Birliğine 3,5 milyar kilo muhtelif yiyecek maddesi teslim edilmişti.

1944 yılında Roosevelt tekrar seçimi kazanarak cumhurbaşkanı oldu. Fakat ömrü vefa etmedi ve 12 Nisan 1945 yılında öldü. Cumhurbaşkanlığına muavini Harry Truman geçti.

Böylelikle Franklin Roosevelt'in cumhurbaşkanlığı Amerikan tarihinde en uzun, fakat aynı zamanda, en dramatik cumhurbaşkanlık devridir. Onun zamanında misli görülmemiş bir buhran atlatılmış ve ikinci dünya savaşı geçirilmiştir ki, bu savaştan galip çıkan Amerika dünya çapında tek ve en kudretli devlet olarak kaldı.

Avrupanın Şarkında, Garbi Avrupa ve Asya memleketlerinin siyasî istiklâlini, bin yıllık dünya medeniyetini ve hattâ bir verden diğer yere kitle halinde zorla göç ettirilen halkların mevcudiyetini tehdit eden ikinci bir kuvvet doğmamış olsaydı, her şey mükemmel olurdu.

Mevzubahs olan Sovyetler Birliğidir.

100 milyonlarca insan ve bir çok halklar, ikinci dünya savaşında, şeytanî Sovyet zulmünden kurtuluş beklerken, bütün mantıkî hesapların aksine olarak bu savaş Sovyetlerin isine yaradı. Sovyetler 23.000.000 ton harp malzemesi elde ettiler ve kendilerini kurtardıkları gibi, dünya, çapında kudretli ve askeri bir devlet haline de geldiler.

İşte, 7 senedir, mütecaviz plânlarını gizlemeğe lüzum görmeyen Sovyet diktatörlüğünü defetmek için bütün dünya "ağa düşmüş balık gibi" çırpınup durmaktadır.

Mühver devletleri üzerinde galibiyet temin etmek işinin teşkilâtlandırılmasında müteveffa Başkan Roosevelt'in ne kadar büyük rolü olmuşsa, Sovyetler Birliği harp kudretinin artmasında ve şeytanî bolşevik rejiminin muhkemleşmesinde de onun istisnâî bir rolü olmuştur.

XX nci asrın ilk yarısının tarihi yazılırken, tarihçilerin en fazla yeri Roosevelt'in oynadığı role hasredecekleri muhakkaktır.

İç politikada kuvvetli bir devlet adamı, dâhî bir teşkilâtçı, malû olmasına rağmen yorulmak bilmeyen müstesna kabiliyetli bir idareci olan bu fevkalâde insan, milletlerarası meselelerde, iç siyasette olduğu gibi basiret ve fevkalâde kabiliyet gösteremedi.

Franklin Roosevelt'in dünya mukadderatı üzerinde o kadar büyük bir rolü olmuştur ki, o yalnız Amerikaya ait değil, bütün dünyaya ve dünya tarihine aittir. Binaenaleyh onun siyasî eserini tenkit etmek herkesin hakkıdır, ancak tenkit ederken, unutmamak lâzımdır ki, Franklin Roosevelt artık yaşamıyor, bunun için onun faaliyeti kıymetlendirilirken, son derece hakka riayet etmek ve objektif davranmak bir vazife telâkki edilmelidir.

Kanaat itibarile demokrat olan Roosevelt Hitler Almanyasıyla Musolini İtalyasına karşı açıkça husumet besliyordu. Roosevelt Japonyayı da adigeçen diktatör rejimlerinin sırasına sokuyordu. Hal-

buki Japonyada iktidar Samurayların elinde idi ve buradaki rejimin Almanya ile Italyadakinin aynı olduğu iddia edilemez.

Geçen makalelerimizde kaydettiğimiz gibi Japonyanın Almanya ve Italya ile ittifakının esas saiki Uzak Şarkta beliren Sovyet-komünist tehlikesi idi.

Garip ve anlaşılmayan bir tesadüf eseri olarak, beşeriyet tarihinde görülmemiş polis rejimini, halkları ve şahısları imha eden, kitle halinde idamlar ve temerküz kampları rejimini, vclhasil Stalinin şahsi ve keyfi idare rejimini, Roosevelt demokrat ve müterakki bir rejim addediyordu.

Bunun neticesi olarak, Roosevelt cumhurbaşkanı seçilir seçilmez, onun, dış politikada ilk işi Sovyet hükümetini hukuken tanımak ve o zamanki Sovyet "devlet başkanı" Kalfinin ile dostane telgraflar teati etmek oldu.

Amerika Sovyetlere ardına kadar kapılarını açtı. Vaşington'daki Sovyet büyük elçiliği ile Nev-York'taki Sovyet ticaret mümessiliği Amerikada bozguncu faaliyete başlamak fırsatını buldular.

Roosevelt ölünceye kadar, onun kurduğu bu dış politika temelini hiç bir kimse sarsmak imkânını bulamadı. Başkan Roosevelt'in bu haleti ruhiyesi yündendirdi ki, sulhu koruma işinde, harpten evvel Japonya ile Amerika arasında cereyan eden müzakereler peşinen muvaffakiyetsizliğe mahkûm oldu ve harp böylelikle Uzak Şarkta da sirayet etti.

1942 yılından itibaren Sovyet hükümetine Amerikanın kayıtsız şartsız yardımını bir sel gibi akmağa başladı. Yukarıda da kaydettiğimiz gibi, Amerika ve İngilterenin bu yardımı 23 000 000 ton gibi mühim bir rakama çıktı. Ayrıca gıda maddeleri yardımı da çok mühim bir miktar teşkil ediyordu. Bu devirde Amerikanın harp endüstrisi istihsalâtı öyle bir hadde varmıştı ki, Almanya-Italya-Japonya koalisyonunun harbi kaybedeceği o zaman bile açıkça belirmişti.

Roosevelt, Çörçil ve Stalinin şahıslarında tecessüm eden müttefikler, müstakbel dünya kuruluşu ve Avrupa ile Asya haritalarının yeniden tanzimi hakkında müzakerelere başlamış bulunuyor-

lardı. Uç oyuncu içinden ne istediğini ve neler elde etmesi için çalışması lâzım geldiğini yalnız ve mükemmelen Stalin biliyordu. Şöyleki: ikinci dünya savaşı, dünya ihtilâli ve binnetice Sovyet hâkimiyetini ımtaç ettirmese bile, bu yolda Sovyetlerin hiç olmazsa ileriye doğru mühim bir adım atmaları lâzımdır. Kendi müttefikleri — Amerika ve İngiltereyi — ise en büyük kapitalist devletleri olmak itibarıyla, Stalin her zaman kendine en mühim düşman olarak telâkki ediyordu. Fakat Stalin bu hissiyatını bir zaman için gizleyebildi.

Bu münasebetle evvelâ Tahrandaki, Kahirede ve Yaltada, bilâhare de Kazablanka ve Potsdamda konferanslar aktedildi. Tahran, Yalta ve Potsdam konferansları Roosevelt, Çörçil ve Stalin arasında cereyan etmişti.

Bu üç konferansta Orta ve Doğu Avrupanın müstakbel mukadderatı hakkında anlaşmalara varıldığı gibi, Batı Avrupa ve Uzak Şark mukadderatı da mühim derecede taayyün ediyordu.

Dikkatedeğer nokta şudur ki, bu üç müttefik Avrupanın hayali meselelerini hallederken, bugün olduğu gibi, o zaman da Londra ve Vaşingtonda bulunan ve Sovyet Rusya işlerinde ve Rus bolşevizmi hakkında çok daha fazla malûmat sahibi olan Batı ve Orta Avrupa memleketleri mümessillerinin mütalaalarını sormaya bile lüzum görmediler.

Bununla muvazi olarak Sovyetler lehine propaganda, Amerikada çok büyük rağbet kazanmıştı. Sovyet Rusya ve Sovyet rejimi hemen hemen bütün Amerikan matbuatı tarafından terennüm ediliyordu. Bütün bu propagandanın başında ise Roosevelt'in kendisi ve Beyaz Saray bulunuyordu ve bittabi böyle bir propaganda bütün Amerikada fevkalâde muvaffakiyet kazanıyordu.

Buna, Roosevelt'in geniş itimadını kazanan ve onun emriyle bir kaç defa Moskovaya giden, Harry Hopkins'in de rolünü ilâve etmek lâzımdır. Hopkins gizli komünistmiydi, değilmiydi bunu söylemek çok güçtür. Fakat muhakkak bir şey varsa o da onun yüzde yüz sovyetofil olduğudur.

Moskova seyahatlerinin birinden dö-

nen Hopkins, Amerikanın en büyük gazete ve dergilerinin müdürlerinden 80 kişiyi Beyaz Saraya davet ederek Sovyetler ve şahsen Stalin hakkında sempati göstermelerini rica etmişti. Böylelikle Sovyet lehvarı hava bütün Amerikayı ihate etmiş bulunuyordu.

Bütün bedbahallık şunda idi ki, Garbi Avrupa devletler manzumesinin haricinde kalmıştı. Bütün konferanslara üçüncü oyuncu olarak iştirak ettiği halde, bu harple çok kan dökmüş ve zayıf düşmüş olan İngiltere ise, bu konferanslarda kat'i rey sahibi bulunmuyordu. Binaenaleyh esas itibarıyla Avrupa ve Asyanın mukadderatı Roosevelt'le Stalin'in elinde kalmıştı.

Çörçilin harp hatıralarından (5 nci cilt: "Hakikat söylenmelidir") öğreniyoruz ki, Tahran'da Stalin müttefiklerden fedakârlık yapmaları için her hangi bir diplomatik gayret sarfetmek mecburiyetinde kalmadı. Roosevelt kat'i olarak Stalinin bütün taleplerini tatmin etmek lehinde bulunuyordu, zira Stalini kendisi gibi demokrat ve burjuva adde diyordu.

İkinci dünya harbi tarihinde, bize göre, en müthiş olay şudur ki, Başkan Roosevelt Tahran konferansı sıralarında Amerikan sefarethanesisinin veya İran Hükümetinin misafiri olarak değil, Sovyet sefarethanesisinin misafiri olarak yaşıyormuş. NKVD ajanlarının yüksek misafirin bavul ve evraklarını nasıl karıştırdıklarını tasavvur etmek mümkündür. Hudutsuz saflık ve havailik!

Yine Çörçilin hatıratından öğreniyoruz ki, resmi toplantılar haric, Çörçil Roosevelt'le şahsen ve ayrı olarak görüşmek imkânını bulamamıştı. Zira Roosevelt gece gündüz Sovyet memurlarıyla sarılı veya Stalinle beraber bulunuyordu.

Çörçilin hatıratını okurken öyle bir tesir husule geliyor ki, Stalinin karşısında Roosevelt'le Çörçil değil, Çörçilin karşısında Roosevelt'le Stalin bulunuyorlardı.

Çörçil Rus bolşevizminin ne olduğunu pek âlâ biliyordu, bunun için Roosevelt'i Balkanlara ihrac hareketi yaparak

Balkanların ve Orta Avrupanın sovyetleştirilmekten kurtarılması lehine iknaa çalışıyordu. Fakat Roosevelt kendi karşısında Stalinin başka kimseyi görmüyordu ve en az Çörçilin fikrini nazarı itibara alıyordu.

Başkanın oğlu Elliot Roosevelt "Babama bana söyledi" hatıratında şöyle diyor: "Ne yazık ki, Çörçil, harpten sonra ne olacağı ve Avrupa ile İngilterenin ne vaziyette kalacağı hakkında pek çok düşünmektedir. Çörçil Rusların Avrupada hâkimiyetinden korkmaktadır. Fakat bilmek lâzım, acaba bu fena mı olur..." (sahife 222)

Bu sözler apaçık şunu gösteriyor ki, müteveffa başkan Sovyetlerin Avrupa üzerinde hâkimiyetini bir nimet telâkki ediyordu. Bu sözler aynı zamanda şunu ispat ediyor ki, umumiyetle Rusya ve hususen Rus bolşevizminin mahiyetinden Roosevelt tamamille bihaberdi.

Rooseveltin Avrupa mukadderatını halletme işini inanılmaz bir hafiflikle üzerine almasını bununla izah etmek mümkündür. Bunun da cezasını bugün Amerika çekmektedir.

Çörçil büyük tecrübe sahibi Avrupalı bir devlet adamıdır. Avrupa işlerinde Roosevelt ondan daha mükemmel ve mütehasss bir müşavir bulamazdı. Fakat Roosevelt, resmen komünist olmasa bile Rus bolşevizmine sempatisi olan Hopkinsin fikirleriyle hareket etmeği tercih etti.

Rooseveltin Çörçile ne kadar ehemmiyet verdiği şundan anlaşılıyor ki, Roosevelt Kazablanka konferansında emrivaki yaparak kendi başına Almanyanın kayıtsız şartsız teslimini talep eden beyanatta bulunmuştu. Bunun neticesi bugün meydandadır. Çörçil bu hususta Avam Kamarasında izahat verirken, bu kararın Roosevelt tarafından tek başına alındığını ve onu emrivaki karşısında bıraktığını söylemişti. Almanyanın kayıtsız şartsız teslimi ve Almanyanın Elbe nehrine kadar kızıl ordu tarafından işgali ise Moskovanın plânları dahilinde idi.

Amerikanın sabık Paris büyük elçisi ve Rooseveltin harp esnasındaki müşa-

virii B. Bullit, "Harbi nasıl kazandık ve sulhu nasıl kaybettik" ismindeki kitabında şöyle diyor:

"Başkan bana dedi ki, Stalinin, söylendiği gibi bir insan olmadığını hissediyorum. Harry Hopkins de bu fikirdedir. Stalin kendi memleketinin emniyetini teminat altına almaktan başka bir şey istemiyor. Bunun için öyle düşünüyor ki, şayet ona tazminatsız olarak her şeyi verecek olursam, o, **bir asalet borcu** olarak kimseyi ilhak etmek istemeyecek ve benimle birlikte demokrat dünya için çalışacaktır"...

Roosevelt tamamen "iyi kalbli Co amca"nın — Staline öyle isim takmıştı — tesiri altında kalarak, Sovyet Rusya ile münasebetlerde tavsiye edilen ihtiyatı asla nazarı itibara almıyordu.

Bullit kitabının başka bir yerinde de şöyle diyor: "Roosevelt, sulhu ararken şimdiye kadar kimsenin yapmadığı büyük bir riskle bütün kozlarını Staline verdi. Oyunu kaybettiği takdirde, bunu Garp demokrasileriyle ödemeğe hazır.".

Bullit'in bu sözleri açıkça gösteriyor ki, eğer Roosevelt sonuna kadar oyununu oynamak imkânını bulseydi Avrupa ve bütün dünya medeniyetini korkunç ölüm tehlikesi karşısında bırakacaktı.

Sovyet Rusya hakkındaki endişelerini ifade eden ve Kremlin plânları hakkında onun gözlerini açmak isteyen Polonya hükümeti başbakanı Bay Mikolaycik'e Roosevelt şöyle cevap vermişti: "Ben bir şeyden tamamen eminim, ki Stalin emperyalist değildir". (Mikolaycik'in hatıraları: "Polonyanın ızdırabı" 1948 yılı).

Polonya ve Baltık memleketleri hakkındaki bir konuşmada Roosevelt Amerika Birleşik Devletlerinin o zamanki Hariciye nazırı Gordell Hull'e şöyle demişti: "Stalinle görüşür görüşmez onun mânevî hislerine müracaat edeceğim"(!)

Avrupanın Staline böyle misli görülmemiş safiyane ve düşüncesiz bir surette ihvan edilmesi hiç bir tefsir kabul etmez.

Yaltada henüz Polonya, Macaristan ve Çekoslovakıyı kurtarmak kabildi. Fa-

kat Roosevelti alâkadar eden bir tek şey vardı, o da Stalinin itimadını kazanmak. Elliot Roosevelt babasından naklen şöyle diyor:

"En mühim olan şey Amerika ile İngilterenin Sovyetlere karşı bir blok teşkil etmediklerine Stalini inandırmaktır. Öyle zannediyorum ki, biz bu fikirden tamamille azade bulunuyoruz." (Elliot Roosevelt, sahife 244)

Yaltada iş bununla bitmedi. Stalinin, Japonyaya cephe açacağına dair, verdiği iki mânalı vaat üzerine, yapılan gizli bir anlaşma mucibince Roosevelt Staline Kuril adalarını, Sahalini, Daireni ve Port Arturı verdi. Öyle bir anlaşma ki, fili suretle Mancurya dahi Sovyetlere veriliyordu.

Yalta dönüşünde Rooseveltin Kongrede irad ettiği nutuktan açıkça anlaşıldı ki, Polonya da Staline ihvan edilmiştir (Jan Tsehanovsky Polonyanın Vaşington sefiri — hatıratından). Tsehanovsky kendi hatıratında, o zamanki Amerikan askeri hava genel komutanı general Arnold ile yaptığı calibi dikkat bir mükâlemeden bahsetmektedir. General Arnold Polonya diplomatına şöyle demişti: "Ben Stalin ideolojisiyle, başkan Rooseveltin ideolojisi arasında fazla bir fark göremiyorum. Benim kanaatıma göre, Stalin komünist addedenler büyük bir hataya düşüyorlar."

Rooseveltin diğer mesai arkadaşı, sabık Moskova büyük elçisi Josef Devis "Moskovadaki vazifem" kitabında Sovyet hükümetini göklere çıkararak şöyle diyor: "Sovyetler hakkındaki şahsi kanaatım şudur ki, Sovyet hükümetinin sözü Incil gibi temizdir"...

Bu gibi misaller çoktur. Fakat bunlar dahi Rooseveltin başkanlığı altındaki Amerikada, Sovyet tehdidi propaganda ve Sovyet taraftarlığının ne kadar genişlemiş olduğunu kâfi derecede göstermektedir.

Rooseveltin son işi de, Stalinin Birleşmiş Milletler Kurulunda Sovyetlere üç yer verilmesi ve "Emniyet Konseyi"nde veto hakkının tanınması hususunda Stalinin vâkı talebini is'af etmesidir. Elde ettiği bu avantajlardan, Kremlin, yeni

Cemiyeti Akvamin çalışmasını baltalamak için, geniş surette istifade etmektedir.

Dünyanın geçirdiği zorluklar tamamile Roosevelt kör politikasının neticesidir.

İki büyük devlet Sovyet istilâsına sed çekmişti: Avrupada Almanya, Asyada Japonya. Bu devletler son harpte tarumar edildiler. Dünyanın ve beşeriyet medeniyetinin kurtuluşu işi tamamile Amerikanın omuzlarına yüklenmiştir.

Amerikan halkı ve Rooseveltin ölümünden sonra iktidara geçen hükûmet, büyük fedakârlıklar pahasına, Sovyet istilâsını durdurmak ve harp neticesinde harap olmuş ve fakirleşmiş Avrupa, Asya ve Afrika halklarını kalkındırmak

için büyük tarihi vazifesini bilâtereddüt üzerine almıştır.

12 Mart 1947 yılında başkan Truman, irad ettiği meşhur nûlkiyle, Roosevelt devrinin Rus-Amerikan işbirliğine son vermiştir. Amerika eski an'anevi siyasetine — Avrupada Balı demokrasileri ve Asyada Japonya ile dostluk ve işbirliğine — dönmüştür.

Amerikanın siyasetinin bu kat'i değişikliği beşeriyet tarihinin en mühim hâdisesidir, zira bir taraftan Sovyet diktatörlüğü, diğer taraftan da hür milletler ve medeniyet ortaya konmuştur.

Zulüm altında inleyen milletlerin üzerinde hürriyet ve milli istiklâl şafakının doğacağı gün belki de uzak değildir.

Wiesbaden toplantısına dair

Wiesbadendeki mahut toplantıya mevcut olmayan "Milli Birlik Meclisi" namına iştirak eden üç Azerbaycanlıdan I. Ekber, bize gönderdiği uzunca bir yazıda, mezkûr toplantıda Ruslarla birlikte tertip olunan beyannameyi imzalamadığını bildirmekte ve ezcümle şöyle demektedir:

"Müsterek beyanname şu ihtiraz kaydı ile **kabul olunmuştur**: "Belorus, Azerbaycan ve Gürcü delegasyonları" (!) beyanname neşrinin ancak müsterek bir anlaşmaya varılması takdirinde mümkün olacağını bildirmişlerdir. (Bak. Müsterek müzakerenin 6. 11. 51 tarihli ve 3 No lu protokol) Müsterek bir anlaşmaya varılmadığına göre, beyannamenin neşrolunmaması icap ederdi."

I. Ekberin bu sözlerinde, Wiesbaden'e iştirak eden Azerbaycanlıların irtikâp ettikleri ağır hatanın gizli itirafını açıkça görmek mümkündür. Şöyleki: I. Ekber beyannamenin **kabul edildiğini** itiraf ediyor ve yegâne itirazı, beyannamenin neşredilmemesi icap ederken, neşredilmiş olmasına karşıdır. Bu **kabul olunan** beyannamede ise, gayri-rus milletlerin mukadderatını "Umum Rusya Müessesan Meclisine" terk eden bir maddenin bulunduğu malumdur.

Hiyanet ve cinayet beyannamenin neşrolunup neşrolunmamasında değil, böyle bir maddenin kabulündedir.

Kaldı ki, Wiesbaden'e iştirak edenlerden Ekber ağa Şeyhulislâm Azerbaycan "delegasyonunun" Wiesbaden beyannamesini imzaladığını, "Azerbaycan" namı altındaki "Wiesbadenci" dergide açıkça bildirmiştir.

I. Ekber ise bize yazdığı uzun yazısında Wiesbaden beyannamesi "şahsen benim tarafımdan imzalanmamıştır" demek suretile "Wiesbadenci" arkadaşlarıyla hemfikir olmadığını beyan etmektedir.

Gariptir ki, aynı I. Ekber, "Wiesbadencilerin" organı olan "Azerbaycan" gazetesini naşirlerindendir ve hattâ Wiesbaden toplantısı aleyhinde buhunan bizlere karşı kopuk sokak çocuklarının üslûbiyle yazılan bir yazının altında imzasını atmıştır.

I. Ekber Wiesbaden beyannamesini imzalamamışsa bu beyannameyi metheden ve millî menfaatlere uygun bulan bir derginin yazı kurulu ve mes'ulleri meyanında ne arıyor?

Bu tezadın iç yüzünü **vazıh bir surette** efkârı umumiyece anlatmak isterse sahifelerimiz kendisine açıktır.

Azerbaycanın sovyetleştirilmesi

Yazan: M. Azeri

Azerbaycan'ın sovyetleştirilmesi Bolşevikler için çok elverişli şartlar içinde icra edildi. Baltık sahilindeki Cumhuriyetler kendi istiklalleri uğrunda mücadele ederken, Avrupa kuvvetlerinin yardımına mazhar oluyorlardı; halbuki Kafkasya'daki Cumhuriyetler bu imkânda değillerdi. Bilâkis Yakın Şarkta ve Türkiyede cereyan eden hadiseler, bolşevikler için çok müsait şartlar yaratıyorlardı. Azerbaycan Cumhuriyetini basan bolşevikler, Azeri Türk halkını işgal için, istiklâli uğrunda vuruşan kardeş Türkiyenin yardımına gidiyoruz diyorlardı. Siyasi manevra yapıyorlardı; çünkü kendilerine mahsus sosyal siyasetlerle Azerbaycan'a giremeyeceklerini biliyorlardı; çünkü Bakû'nun bir sanayi şehri olmasına rağmen, komünizmin, bir doktrin olarak, Azeriler arasında çok yaygın olduğuna kani idiler; çünkü 1917'de yapılan Bakû Sovyetleri seçimlerinde amelenin 70% millî "Müsavat" halk fırkasına oy verdiklerini görmüşlerdi; çünkü 1918'de Millî Azerbaycan hükümeti aleyhinde tasarlanan protesto grevinin de Azeri Türk amelesinin muhalefeti neticesinde kısır kaldığını öğrenmişlerdi.

Sosyal plânda dikiş tutturamayan bolşevik taktisyenleri, Azerbaycana, bir taraftan kaydettiğimiz siyasi manevra, öbür taraftan da Kafkasya dahilinde henüz halledilmemiş millî münasebetleri gerginleştirmek suretiyle telâfi ettiler. Karabağ'da tahrik ettikleri bir Ermeni isyanının likidasyonu ile meşgul iken, bunlar çok üstün kuvvetlerle, harp ilân etmeden, Azerbaycan hududunu geçtiler ve muhafızlarının mukavemetini kırarak, 27 Nisan 1920'de Bakû'yu tuttular. 28 Nisan 1920'de ise "Sovyet Cumhuriyeti ilân eden Bakû işçileri" Lenin'e müracaat ederek "askerî yardım istediler."

Millî Azerbaycan kuvvetlerinin mukavemetini kırdıktan sonra, Kızıl ordu iler-

ledi, Ermenistan ile Gürcüstan'ı dahi sovyetleştirerek, bütün Kafkasya'yı tuttu ve 1914'deki Rusya hudutlarına kadar gelerek, durdu. Tabii Türkiyeye yardım plânı da bu suretle sona erdi.

Asıl sovyetleştirme de şimdi başlıyor; millî bütün müesseseler yıkılıyor; millî ordu dağıtılıyor; aydınlar öldürülüyor; Çeka (şimdi N.K.V.D.) dehşetler saçıyordu. Soygun haftası teşkil olunuyor; sınıf kavgası alevlendiriliyor; ictimai nefret körükleniyor; kardeş kardeş karşı ayaklandırılıyor; sözün tam manasıyla memleket "sovyetleştiriliyordu."

Kızıl Rus ordusu ile, Hazer denizindeki Rus filosu ve Rus bolşevik amelesi mümessillerinin iştirakiyle vücade gelen "İhtilâl komitesi" şimdi ekonomik yağmagerliğe başlamıştı; Bakû'de mevcut bulunan 450 000 000 pud miktarında petrol "Bakû proletaryasının Lenin'e hediyesi" diye, bedelsiz olarak, Moskovaya götürüldü. Yerli halk şekere ve çaya muhtaç iken Sovyet gazeteleri "Bakû işçileri Moskovalı kardeşlerine, hediye olarak, 125 vagon şeker, çay, kahve ve kakao gönderdi" diye yazıyorlardı. İstilanın ilk üç gününde Bakû'den "Lenin'e hediye" olarak, 800 000 000 ruble nakit para ile 325 vagon erzak gönderilmişti.

Bütün bunlar ötede beride hâlâ devam etmekte olan mukavemeti canlandırdı ve memleketin her tarafında kanlı isyanlar parladı. Millet tarafından yer yer teşkil olunan bu kanlı protesto hareketleri arasında aynı yılın Mayıs ayı 26'sında çıkan Gence isyanının özel bir yeri vardır. Özegini millî Azerbaycan ordusundan baki kalan alayları teşkil eden bu isyan on gün devam etti ve Kızıl orduya 8.000 den fazla telefât verdi; tabii millî kuvvetlerin verdiği kurbanlar daha çoktu. Gence'den başka Karabağ'da, Zakatal'da, Nuha, Lenkeran, Kuba ve sair gibi yerlerde dahi bir sıra kıyâmlar vukubuldu ve bütün bunlar bolşeviklere mahsus bir şiddet ve kanlılıkla bastı-

nıldı. Sovyet Azerbaycan içişleri komiseri Bağirov'un, 1925'de, verdiği resmi bir rapora göre, memlekette o ana kadar, büyük çapta 54 isyan hâdisesi bastırılmıştır.

Fakat Azerbaycan bu tarihten sonra dahi teskin edilememiştir. Köylerin genel olarak kolektivize edildiği yıllarda (1930-1932) isyanlar Azerbaycan'da bilhassa şiddetlenmişti. Bu sırada bazı şehirler günlerce asilerin elinde kalmıştı. Bu devirdeki durumun "korkunçluğu" Sovyet komiseri Eliava'nın Tifliste söylediği meşhur nûtkla tesbit olunmuştur. ("Zarya Vostoka" 16.6.1930 ve "Bakinski Raboçi" No. 140 aynı yıl).

Silâhlı ayaklanmalarla beraber, Sovyetler, son yıllara kadar, su bentlerini bozan, pamuk stoklarını yakan, demiryollarını söken, köprüleri uçuran ve başka bu gibi icraatta bulunan "baltalamalarla" mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Silâhlı partizan hareketleri, siyasi konspirasyon aksiyonları ve ekonomik baltalama olayları ile beraber, ideolojik mücadele dahi, türlü imkânlardan istifade olunarak, uzun zaman devam etmiştir. Gizli beyannameler, hattâ gazeteler çıkarılmıştır: Bakü'de, Çeka'nın böğründe, gizli bir matbaada, tam üç yıl, "İstiklâl" gazetesi yayınlanmıştır; 19 ncı numarasını çıkarmaya muvaffak olan bu gazetenin matbaası, bir tesadüf eseri olarak meydana çıkmıştır; kalpazan makinesini arayan polisler "Müsavat Milli Fırka" matbaasının üstüne çıkmışlardır. 1936'da Şangay'da "S.S.C.B. de ölüm kampları" adıyla yayınladığı eserinde, eskiden Çeka memuru iken, sonra hudut dışına kaçarak ifsaatta bulunan Kişlev-Gromov, Azerbaycanlı "Müsavatchıların" Solovki adalarında, uğradıkları işkencelere karşı gösterdikleri kahramanca metanet ve mücadelenin (açlık grevi) canlı bir tablosunu vermektedir.

Yalnız bir partinin değil, milli düşünür bütün Azerbaycanlıların bolşevik rejimine ve Kızıl Rus istilâsına karşı aldıkları pozisyonun ve yaptıkları mücadelenin türlü sahifelerinden ayrıca bahsedilmelidir. Bu kendi başına büyük bir

destandır. Burada ise sovyetleştirilmiş Azerbaycan Cumhuriyetinin siyasi, içtimai ve ahlâki durumunu gözden geçirmek isteriz.

Sovyetler Birliğinin, "müstakil" ve "müttefik" Cumhuriyetlerinden birini teşkil eden Sosyalist Sovyet Azerbaycanının istiklâli kuru bir sözden ibarettir. Nazari olarak, "isterse birlikten ayrılmak hakkına bile malik olan" bu Cumhuriyet hakikatta istiklâl ifade eden en basit hak ve imkânlardan mahrumdur.

Sovyetleştirilmiş Azerbaycan, Azerbaycanlılığı teşkil eden maddî-manevî bütün değerlerinden tecrit edilmiştir. Sovyetler Birliğinde bütün milletler gibi, Azeri Türkü de her türlü insanlık şerefinden, yâni hürriyetten mahrumdur. Bütün kafalar Moskovadan gelen emirlere göre ayarlanmış, bütün dimağlar Rus marksizm-bolşevizmin mutlak hâkimiyeti altına alınmıştır. Millî düşünür, hürriyeti sever ne kadar din, bilgi, kültür adamları ve az çok cesaret gösteren cemaat çalışanları varsa ateşle demirden geçirilmiştir. Camiler kapanmış, millî bayramlar lâğvedilmiş, tradisyonlar tahkir olunmuş, meşhur bilginler, şairler, edipler ve sanatkârlar meydandan kaldırılmıştır. Sade millî hükümet devrinde kalan siyaset adamları değil, Azerbaycanın sovyetleştirilmesinde büyük hizmetleri geçen yerli komünistler bile kanlı kalbünden geçirilmiş, meşhur tabirle "temizlenmiştir". Temizleme — Kızıl totalizmin kaçınılmaz metodunu teşkil eden bu operasyondan "sovyetleştirme" devrinin tek bir kahramanı olsun, yakasını kurtaramamış; başta Sovyet Azerbaycan Cumhuriyetinin ilk başbakanı Nerimanov olmak üzere, maruf bütün yerli komünistler, birer aksi inkılâpçı, pantürkist, panislamist, ve "Müsavatchı" nasyonalist diye ifşa ve imha edilmişlerdir.

Temizleme denilen bu mütemadi terör sisteminin Sovyet Azerbaycan'daki tatbikatı ayrı bir makalede, bütün mesnet ve vak'alarıyla izaha muhtaçtır. Burada ise şu kadar söyleyelim ki şahıs ve

fikir hürriyetinin esaslı düşmanı olan bolşevizmin kurduğu Sovyet sistemi millî şahsiyetlerle vicdanların dahi amansız ve merhametsiz cellâdıdır. Sovyet hâkimiyeti veya himayesi altına düşmenin ne olduğunu bilmek isteyenler

bu "nimeti" derketmiş zavallı milletlerin uğradıkları esaret ve terror rejimine baksınlar.

Baksınlar da görsünler ki, Sovyetleş-tirme denilen şey sözün tam mânasıyla en korkunç bir istilâ demektir!

Rus muhacereti ve esir milletlerin dâvası

Yazan: Naki Keykurun

Pariste inlişar eden "Ruskaya Misl" gazetesinin 1-II-1952 tarihli sayısında Vicsbaden rezaleti hakkındaki protesto-muza karşı Vladimir Zeeler imzalı bir yazı okudum. Hayretler içersinde kaldım. Kendisi, medeniyet beşiği Paris'de yaşayan bir muharrir ve hukukçu olusu dolayısıyla, dünya olaylarını, azıcık da olsa, yakından takip ederek durum hakkında bir fikir edinebilirdi. Fakat anlaşılan, Rus olduğu için, mahkûm milletlerin istiklâl haklarına yanaşamıyorlar. Bu efendiler, milletlerin felâketini ancak bolşevik rejiminde görüyorlar. Bilmek istemiyorlar ki, bu rejimi Rus milletinin bünyesi ve kara çar Romanof'un sakat idaresi doğurmuştur. Rus çarlarının işgal ve ilhak ettikleri rus olmayan milletlerin ülkeleri, işgal felâketine uğradıkları günden beri, Rus milletinin her reңğinden, zulûmlerin binbir çeşidine hedef olmuşlar ve oluyorlar. İtiraf etmek istemiyorlar ki, Ruslar bu ülkeleri süngü gücü ile işgal, ilhak ettikleri gibi süngü zoru ile de tutuyor ve inletiyorlar. Bu milletlerin esarete inlemesine sebep olan yine Rus milletidir. Çünkü Rus inkılâbı neticesinde çar devrildi ise de zulûm ve istibdad baki kaldı; milletler, inkılâptan hürriyet beklerken Ruslar yine başka bir zulûm idaresi tesis ettiler. Kendi millî rehberini doğurmak kabiliyetinden mahrum olan Rus milleti, bekledi ki, millî Gürcistan Cumhuriyeti Stalin'i kovsun, o da gelip Rusya'da kızıl imparator seçilsin. Zaten millî rehber ve kurtarıcıdan mahrum Rus milletinin tarihi de hep yabancılarla başlar. Vaktiyle Iskandinavya'daki Ros kabilesine

gidip Riurik kardeşlere: "Topraklarımız büyük ve zengindir, geliniz bize hükümdar olunuz" diyen Velikoruslar, bugün de kızıl çar Stalin'e "Baba" diye hitap etmiyorlar mı? Rus Slavyanofillerinin iddia ettikleri gibi: "Rus milleti kendi kendini idare edecek siyasî kabiliyete malik değildir". Bugünkü zulûm ve dehşet rejimini doğuran da Rus milletinin bu "kabiliyetsizliğidir".

Yaşım dolayısıyla Rus hâkimiyetinin kara ve kızıl çarlıklarını görmüş olduğum için, beyaz Rus çarlığını da tecrübe etmek istemiyorum. Zeeler Efendi, pek haklı olarak, yalnız kızıl rejimden şikâyet ediyor. Çünkü Rus yalnız bir rejim kaybetmiştir. Biz ise istiklâl kaybetmişizdir. Bir istiklâl ki, yüz kûsür sene süren kanlı bir mücadelenin sonunda, Mayıs 1918'de kazanılmıştı. Müstakil olarak yaşadığımız iki yıl zarfında Rusya'nın hiç bir zaman göremediği âsâyiş ve emniyeti temin ederek, istiklâlimizi modern dünyaya tanıtmaya muvaffak olduk. Böyle hür ve mes'ut yaşarken zevkine doymadığımız istiklâlimiz kızıl-laşmış Moskova'nın kanlı suikastine uğradı. Kudurmuş kızıl Rus ordusunun ağırlığına dayanamıyarak, on binlerce yeni kurban verdikten sonra, mağlûp olduk. Biz eski, tarihi istiklâl mücadelemize devam ediyoruz. Kızıl Moskova da çarlardan miras edindiği an'anevî vahşetne devam etmektedir.

Bilmem Zeeler efendilere mefkûremizi, millî emellerimizi ve mukaddes istiklâl davamızı izah edebildim mi?

Biraz da onun makalesinden bahsedeyim: Rus muharriri makalesinde "Kafkas

ya tatarlarımızdan" bahs ediyor. Çarların lûgatı çok hoşuna gitmiş olacak. Meğerse bu "tatarlar" rusları seviyormuşlar. Bunun delili de misafirperverlikleri imiş. Muharrir misafirperverliklerimiz üzerinde uzun uzadıya duruyor. "Tatar" köylüsünün bir Rusu misafir edip ağırlamasını alelumum Ruslar karşı beslediği sevgi manasında alan muharrir, açıktan açığa domagoji yoluna sapmış bulunuyor. Unutuyor ki her Türke has milli bir an'ane olan misafirperverlik göstererek bir Rusu ağırlar ken, bu köylü milli kin ve nefretini saklayabilecek kadar nezaketlere de maliktir.

Evet, Zeeler ofendi, o gördüğünüz köylüler çekilmez derd ve elemelerini ve Ruslar karşı besledikleri kin ve nefretlerini yalnız bize söylediler. Nasıl nefret etmesinler ki, milliyeti, orf, âdet ve an'aneleri ve dinî ayrı hür ruhlu bir insan olduğu halde, köle ruhlu Ruslar talih onu esir etmiştir. Nefret ettiğiniz bolşevik rejimi Rusya'da idareyi eline geçirirken ve Rus milleti bu rejime muta'vat ile boyun eğerken, biz Kafkasya'lılar ayrı ayrı hür ve demokratik cumhuriyetlerimizi kuruyorduk. Zeeler'in bolşevik rejiminden ne zaman kaçtığını bilmem, ancak muhakkak bildiğim bir şey varsa o da: dahilde olsun, harice çıkmış bulunsun, Moskova'nın kızıl rus ordusu hür Kafkasya'yı esarete alırken bu efendilerin sevinçlerine payan yoktu. "Vah zavallı Kafkasya'lılar da bolşevik felâketine düştüler" diyecek değillerdi ya..... Bir kerre Rus imparatorluğu genişliyordu. Rusluğun bu yeniden yayılışından, beyaz rusların piri sayılan General Denikin bile, duyduğu memnuniyeti saklayamamıştı. "Kızıl orduyu takviye edin" diyordu, "kızıl ordu yabancı ülkeleri istilâ ettikçe rusluk dünyaya yayılıyor, bu Rus milleti için bir saadettir."

Onlar istedikleri gibi sevinedursunlar. Bu onların, Rus milletini bekleyen büyük felâketi göremediklerine delâlet eder. Onlar bolşevik diktatörlüğünün çöküşünde Rus milletinin maruz kalamadığı felâketin farkında değillerdir.

Çarlık devrildiği zaman, Rus olmayan milletlerin ülkelerinde yerleşmiş olan

Rusların "domoy, domoy" diye Rusya'ya hicrete başladıklarını hatırlamıyorlar. Rusların bu hicretine yerli halk da mani olmuyordu. Fakat gitmeğe icbar eden de yoktu. Bu kendi kehdine başlıyan bir akımdı. Bu sivil ahaliden mâda, Kafkasya cephesindeki Rus askerleri de, harbi terk ederek evlerine dönüyorlardı. Bu dönüş bir kaç ay devam etti. Bir de öğrendik ki, Gürcistan hududunu geçip Azerbaycan tariki ile Rusya'ya yollarına devam eden Rus askerleri yerli ahaliye eziyet ediyorlar. Bu vak'a üzerine Gence milli komitesi, rjyasetim altında bir hey'et gönderdi. Mahallinde yaptığımız tahkikat neticesinde anlaşıldı ki Rus askerleri, tüfenk menziliinde, ne kadar köylüye ve hayvan sürüsüne rastlamışlarsa, hepsine nişan alıp öldürmüşlerdir. İhtiyarlara, kadınlara ve çocuklara bile merhamet edilmemiştir. Biz raporumuzu vermeden vaziyetten haberdar olan halk kararını vermiş bulunuyordu. Şamhor denilen istasyonda Rus askeri katarları karşılanacak ve silâhları elerinden alınacaktı. Bu karar aynen tatbik olundu. Sekiz askeri katar hâlinde hareket eden bir Rus tümeni ile karşılandı. Bir kaç saat süren müsademedен sonra Rus askerleri silâhlarını teslim etmeğe başladılar. Halk bu askerlerin silâhlarını alırken her askerin çantasında altın kadın ziynetleri çıkmıştı. Bunlar Doğu Anadolu'dan çekilirken Türk köylerinde kadınları bile soymaktan çekinmeyen Rus askerlerinin "ganimetleri" idi. Bu gibi "ganimetlere" malik bulunan Ruslar halk tarafından linc edilmişlerdir.

Bir Rus tümeninin silâhtan tecrit edilmesi halka cesaret vermişti. İkinci müsademe bir kolordu ile yukubuldu ve bütün kolordu silâhtan tecrid edilerek yollarına devam etmelerine müsaade edildi. Bu hâdiselerden sonra Rus askerleri Azerbaycan tariki ile Rusya'ya dönmeyi tehlikeli görerek yollarını değiştirdiler. Batum üzerinden Karadeniz yoluyla gitmeğe başladılar.

Bu gün ise vaziyet bambaşkadır. Rus milleti yalnız Kafkasya'da değildir. Ukrayna'da, Türkistan'da, uzak va yakın Sibiryâ'da, Baltık memleketlerinde, Or-

ta Avrupa'da ve Balkanlarda yayılmış bulunuyor. Bunlara Şimali Çini'de eklersek, bolşevik rejiminin çökmesi üzerine rus millî mevcudiyetinin ve rus vahdetinin maruz kalacağı tehlike kendiliğinden anlaşılmış olur. Rusları yalnız siyasi ve askeri değil, sözün tam manasile millî bir hezimet bekliyor. Bununla ilgili olarak haricte bulunan beyaz Ruslara düşen vazife, şimdiden millî hududlarını çizmek ve medenî dünyaya ilân etmektir. Rusya neresidir? Bu anlaşıldıktan sonradır ki, bolşevik esiri milletlerin Ruslarla işbirliği meselesi bahis mevzuu olabilir.

Efendilere son sözüm, dünyada olup bitenleri dikkatle takip etmelerini tavsiye etmekten ibarettir. Yer yüzünde (demir perde arkası haric) müstemleke devri tarihe karışıyor, büyük-küçük bütün milletler istiklâl kavuşuyor; hem de hâkim ve malikûm milletler bu işi kolaylıkla, anlaşarak ve el birliği ile yapıyorlar. Çünkü dünya demokrasisi bunu talep ediyor ve insanlara hürriyet, milletlere istiklâl idealine doğru gidiyor. Bu ideal mutlaka tahakkuk edecektir. Çünkü kızıl ordu süngüsü ile idare edilen ve Ruslardan kat kat medenî olan esir milletler, bolşevik rejiminden sonra yeniden rus boyunduruğuna giremezler. Hür yaşamak azminde olan bu milletlerin istiklâlciliği rusluğa düşmanlık addedilemez. Bu doğru değildir. Bilâkis bu milletler, istiklâllerine kavuştuktan sonra, ruslarla dostane münasebat tesisine de hazırdırlar.

Zeeler efendi, makalesinin sonunda diyor ki: neden Naki Keykurun ve arka daşları bolşevik rejimine ateş püskürürken, Rus milletini de karıştırıyorlar? Rus milleti de bolşevik rejiminde inlemiyor mu? Evet, Rus milleti de inliyor, fakat kendi hatasının kurbanı olarak ve kendi kurduğu bir rejimde inliyor. Rus milleti de inliyor, fakat Rus milleti vatanından katile katile sürülüyor. Rus milleti milliyetinden tecrid ediliyor. Rus milleti Kafkasya'nın, Türkistanın, Ukrayna'nın hesabına yaşıyor. Bolşevikler yüzde 99 nispetinde Rusdurlar. Bolşevikler Rus olmayan ülkelerdeki bu-

tün vahşetlerini Rus elile yapıyorlar. Buna Rus milleti isyan etmiyor. Beyaz Ruslar da bolşeviklerin istilâ ettikleri memleketleri ecdad mirası gibi muhafaza etmek istiyorlar. Ruslar tarafından Kafkasya'da yapılmış olan vahşetleri burada yazmağa imkân yoktur. Ben yalnız üç tarihî vak'ayı kaydedeceğim:

I. Kafkasya'nın İnam Şamil idaresinde istiklâl savaşı yaptığı tarihlerde, Rus çarı kendi kumandanına şöyle emir veriyordu:

"İdaremize boyun eğmek istemeyen vahşî Dağlıların ya teslimleri ve yahut kılıçtan geçirilmelerini istiyorum". Rus ordusu da çarın emrini harfî harfine tatbik ediyor, silâhsız ahaliyi kılıçtan geçiriyor, teslim olanlara bile merhamet etmiyordu. Köyler, kasabalar, nahiyeler ateşe verilerek kül haline getiriliyordu.

II. 1804 senesinin ilk ayında, Ruslar Gence'ye hücum ederek aldıkları zaman, camiye sığınan kadın ve çocuk çocuga merhamet etmediler, yalnız kılıç camiye girerek hepsini kestiler. Rusça "Kafkasya takvimi" nin yazdığına göre, bir Rus subayı, bir kaç Rus askeri ile beraber, Gence kalesinin burcuna girerek kahraman Cevad Hanı, maiyetindeki neferlerle birlikte, silâhtan tecrit ediyorlar. Rus askerlerinden Ivanov namında biri silâhsız Cevad Hanı kılıç darbesile şehid ediyor. Cevad Hanın silâhsız neferlerinden biri Ivanov'un gırtlığına yapışarak boğuyor. Rus neferleri bu kahramanı tüfenk dıpcığı ile şehid ediyorlar. Ivanov'un da cansız cesedi yere seriliyor. Takvim bu hâdiseyi Ivanov hesabına bir kahramanlık olarak kaydediyor.

III. 1905 inkılâbının parlamasıyla sönmesi bir oldu. Ancak biz bu inkılâptan çok istifade ettik, millî yolumuzu çizdik ve istiklâl kavuşmak için ne gibi merhaleler katetmek lâzımsa, hemen hemen hepsini takip ettik. Bu yolda büyük bir boşluğumuz olduğunu gördük ki, o da askerlikten tecrit edilmiş olmamız idi. Mebuslarımız vasıtası ile Rusya Devlet Dumasında teşebbüste bulunduk, bizden de asker alınmasını talep ettik ise de bir türlü kabul ettiremedik. Halbuki Kaf-

kasya'da komşularımız askeri bilgiden faydalanıyorlardı. Sonradan öğrendikki, Deli Petro'nun maruf vasiyetnamesi, İstanbul ve boğazlar rus imparatorluğunun malı olmadıkça Kafkasya Türklerinden asker alınmamasını emrediyormuş. Birinci dünya savaşı ve Rus ihtilâli bizi bu vaziyette karşıladı. Serbest seçim-

lerde milli idaremiz tecelli edip Azeri Türkünün istiklâl azminde olduğu anlaşıncı, Ruslar (beyazları, siyahları ve kızıkları) bize harabezar vereceklerini söylediler ve mart 1918 de Bakü'de 18 bin silâhsız Türkü kesmek suretile bu istiklâl azmini kırmak istediler.

İşte rus medeniyeti.

Beyaz zenciler ülkesi

Yazan: M. B. Mehmetzade

Bir milletin yurdunu cebren ve yahut hiyle ile istilâ etmek, o milleti esaret altına almak, hürriyet ve istiklâl güneşini söndürmek, milli servetini barbarca istismar edip kendisini sefaletle sürüklemek, efradı hür olarak yaşayan bir cemiyete kölelik sistemi tahmil etmek, dilinden, dininden, an'anesinden, milli kültüründen tecrit edip astımile etmek, izmihlâle mahkûm kılmak gibi bir vahşete müsbet ve medenî bir hâdise adı verildiğinden haberiniz var mıdır?

İkinci dünya savaşından sonra "Tarih telâkkisi" hususunda yeni bir yol tutan Moskova'ya göre, bir istilâ Rusya tarafından yapılmış ise, mutlaka müsbet ve medenî bir hâdisedir. Çarlar devri Rus misyoner-ulemasının yolu ile giden bugünkü Rus-Bolşevik âlimlerine göre, Rus çarlarının istilâsı, netice itibariyle Rus olmayan milletleri "daha yüksek bir medeniyet seviyesine" çıkarmıştır. Bu sebeptendir ki, Ukraynalıların, Kafkasyalıların, Türkistanlıların ve Rus olmayan sair milletlerin, çar ordularına karşı gösterdikleri şiddetli mukavemetlerine milli kurtuluş savaşı adı verilemez. Bilâkis bu ad, milletleri "gerilikten kurtarmış olan" Rus istilâsına verilecek bir unvan olabilir. Esasen çarların istilâsı diye bir hâdise de yokmuş. Rus esaretindeki milletler kendi arzuları ile Rusya'ya iltihak etmişlerdir. Binaenaleyh bu milletlerin çarlar ile mücadelesi ve istiklâl savaşı diye bir mesele de mevcut değildir.

Moskova'da intişar eden "Tarih meseleleri" dergisinin bilhassa 1947 yılından

beri çıkan sayılarındaki yazılar Rus emperyalizmini bu suretle izaha çalışmaktadır. Derginin nisan 1951 tarihli sayısında aynen şu satırları okuyoruz: "Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Rusya'ya ilhak edildikten sonra, kendilerinininkinden daha yüksek bir seviyeye ulaşmışlardır".

Dikkat ediliyor mu?

Bir defa, asırlar boyunca süren ve müdafaaları ile şehâmet destanları yaratan yüz binlerce kahramanın şahadetinden sonra, milyonlarca silâhsız insanı kılıçtan geçirmek, ana yurtlarından çıkarıp atmak suretiyle tahakkuk eden kanlı bir istilâya sadece "ilhak" adı verilmektedir. Bu gibi "ilhak" ları ile Müthiş Ivanları, Deli Petroları ve çılgın Katerinaları fersah fersah geride bırakan kızıl çarlar, pek de "insafsız" görünmemek için, emperyalizm bahsinde tuhaf bir tasnife baş vuruyorlar. Onlara göre emperyalizm bir "şer" dir, ama Rus emperyalizmi "ehven-i şer" olduğu için milletler kendi arzuları ile onu tercih etmişlerdir. Meselâ Kafkasya milletleri, Derginin iddiasına göre, ya Osmanlı-Iran gibi "vahşî" milletlerin elinde kalmayı ve yahut da "medenî Rusya'ya" iltihak etmeği kabule mecbur idiler.

Menfur istilâya bir meşruiyet vermeğe çalışan ve onun esaretten ibaret neticesini "yüksek seviye" telâkki eden bu iddianın sakat olmaması için Rusya'nın hakikaten bu milletlere nisbette bir dereceye kadar medenî olması icap etmez miydi?

"Dekabristler" adı ile tarihe geçen Rus ihtilâlcilerinin partizanlarından Denis Davidov, 1819 yılının ağustosunda çar Birinci Aleksandr'ın yaveri ve ordu kumandanlarından Kont P. D. Kiselev'e yazdığı bir mektubunda Rus köylüsü için, kölelik mânâsında, "Beyaz zenciler", Rus aristokrasisi için de insani hislerden mahrum "şerefsizler" tâbirini kullanıyordu.

Napoleon'un mağlûbiyeti üzerine, Paris kaplarına kadar ilerleyen Rus ordusunun, o zaman münhasıran Fransız kültürü teşrindeki zâdegân sınıfına mensup başka Rus subayları gibi, Garbi Avrupa'nın liberal fikirlerinden mülhem olarak dönen Kont Kiselev, Rusya'da câri "Krepostnoy" denilen kölelik sistemini kaldırmak hulyasına kapılmıştı. Kontun çara takdim ettiği ve "Rusya'da köleliğin tedricen imhâsı" başlığını taşıyan muhtıraya göre: devletin en yüksek gayesini vatandaşların hürriyeti teşkil eder. Vatandaş hürriyetinin mahiyeti ise, hukukî ve iktisadî istiklâlden ibarettir. Hürriyet şahsın en tabii bir hakkıdır. İktisadî istiklâl bütün ekincilere bahşedilmelidir. Bunları hürriyetten mahrum etmek devletin yüksek menfaatleri ile kabili telif sayılamaz. Böyle bir ıslahat yapılmadığı takdirde Fransız ihtilâli nevinden felâketlerin tekerrürünü beklemek pek tabii olacaktır.

Fakat kont Kiselev'i kimse dinlemedi. O zamanki Rusya, bugünkü gibi, Napoleon'un mağlûbiyeti ile mest ve mahmur bulunuyordu. Hürriyete ve insani hakları tanımaya doğru ıslahata yalnız kendi hudutları dahilinde değil, bunun dışında da tahammül edemeyen Rus zihniyeti, kontun da iştirak ettiği Viyana kongresinden sonra, bütün Avrupa üzerine bir kâbus gibi çökmüştü. "Beyaz zenciler ülkesi" olan Rusya'nın dünyanın medeniyet manzûmesinde kazandığı "Avrupa'nın jandarması" ve "millîetler zindanı" gibi unvanlar bu devrin mahsulüdür. Dekabristlerin 1825 de çar Birinci Nikola'ya karşı vukubulan isyanlarından sonra istibdat ve kölelik nizamı, ihracat maddesini teşkil edecek kadar, alınıp yürümüştür. Büyük Rus edibi

Gogol, 1837 'de başlayıp 1840 yılına doğru tamamladığı, "Ölü ruhlar" şaheserini işte bu "Beyaz zenci" ticaretinden mülhem olarak yazmış idi. Eserinin konusunu zaten bu ticaret teşkil ediyordu.

İstilas 1828 'de tamamlanan şimalî Azerbaycan'ın o devirdeki durumu ne haldeydi?

1830 yıllarında Rusya devlet şurasına verilen bir proje, Azerbaycan'da, Rusya usulünde bir "Krepostnoy" nizamı kurulmasını teklif ediyordu. Projeye göre, yerli ahali itimat edilemeyecek nisbette hür olduğu için, Rusya'dan beyaz zenciler satın alınıp Azerbaycan'a getirilecek, ve burada Rus hâkimiyetinin istinatgâhını teşkil edecek olan bu köleler, yerli Türk aristokrasisine de satılabilecekti. Projenin mucip sebepler kısmında aynen şu satırlar yazılıyordu: "... Rus hükûmeti burada kendi istinatgâhını teşkil edecek metin ve emin bir desteğe malik değildir; bunun için de burada asil Rus zâdegânlarını yerleştirmek ve kökleştirmek lazımdır. Yalnız bu sınıfın vücudu iledir ki, şâyân-ı itimat devlet memurları kadrosu teşkil olunabilir. Bu sınıf canlı bir misal olarak yerli ahaliyi asil bir Rus gibi duymak ve düşünmeğe alıştırtır".

Bu maksatla Azerbaycan topraklarının maliki değil, sadece müdürleri bulunan Türk aristokrası sınıfı, beg ve ağaların müsadere edilmiş toprakları, bu Rus "Pomeşçik" lerine verilecek ve, projenin 19. maddesine göre, Rusya'dan ithal edilecek "Beyaz zenciler" üzerindeki mülkiyet hakları da Rusya'da olduğu gibi, Azerbaycan'da da aynıyle muhafaza olunacaktı. Rusya devlet şurası tarafından tetkik edilen bu proje, hazırlanan materyaller ile beraber, çar Birinci Nikola'nın arzusu üzerine, o zaman Varşova'da bulunan general Paskeviç'e gönderilmiştir. 1826—1828 İran-Rus savaşlarının kahramanı olan Paskeviç, Kafkasya'nın millî hususiyetlerini iyi bildiğinden, bu sahada selâhiyet sahibi sayılıyordu. Çar Birinci Nikola'nın arzusu üzerine kendisine gönderilen projeye ilâve ettiği mülâhazaları da bu fikri teyit etmektedir. Paskeviç yazıyordu ki;

"Krepostnoyların Rusya'dan Kafkasya'ya getirildikleri takdirde, düşünüyorum ki, onların mülkedar mülkiyetinde kalmak hakkındaki mecburiyetlerini bertaraf etmek lazımdır. Çünkü müslümanların oturdukları bütün Kafkasya vilâyetlerinde Krepostnoyluk (kölelik) yoktur. Müslümanlar arasında sâde hristiyanların krepostnoyluğu (yani alınıp satılır bir esya muamelesi görmesi) acayip olurdu. Daha mânasız ve münasebetsiz olurdu ki, tasavvur olunan müslüman zâdeganlarının da Rus Krepostnoyları bulunsun. Hükümet bunu nazarı itibara almış olucaktır ki, Besarabya'ya götürelen Rus köylülerinin krepostnoyluktan azâd edilmesini kararlaştırmıştır".

Osmanlı idaresinden yeni çıkmış olan Besarabya'da olduğu gibi Azerbaycan'da da kölelik nizamı câri değildi. Bu hal "Beyaz zenciler ülkesi"nin esir tüccarı Rus müstebillerini cidden korkutmuş ve bu korku sayesinde bizde kölelik nizam kurulmamış olduğu gibi tesiri itibarıyla bu vaziyet Rus muhiti için dahi müsbet bir hâdise teşkil etmiştir. Azerbaycan'da insan hürriyetinin Rus köylüsü için örnek teşkil edecek derecede bulunmasına rağmen 1875 de türkçe ilk gazetemizi kuran Hasan Bey Zerdabi, bunları kâfi görmediğinden, bizde hürriyetsizlikten şikâyet edip duruyor ve aynen şu satırları yazıyordu: "azadlık cihetinden Avrupa ehli bizden ileri düşüp; eğerci bizim şeriatimize göre kul azad etmek çok büyük sevaptır, amma burada işi keç kanmışık. Satın almak kulu azad etmeği sevap bildiğimiz halde biz öz arzumuzla biri birimize kul olmuşuk. Raiyet padişaha, avrad kişiye, uşak ataya, nöker ağaya, şakirt ustada meğer kul değil de nedir? Belki, biz hepimiz kuluk, ve buna sebep bizim ata-baba âdetleridir. Hulâsa Meşrik zeminde azadlık olmadığından biz Avrupa ehlinden geri kalmışık. Ve ne kadar böyle olsa biz terrakkî etmiyeceyik ve edebilemerik." Bundan anlıyoruz ki: siyasi, içtimai ve

hukuki mânası ile, şahsî, ferdi ve ailevi bütün hürriyetlere temas eden ve kadının kocasının tahakkümünden kurtarılmasını isteyen Hasan Bey Zerdabi Garbi Avrupa tarzında hürriyet yolu ile medeniyete kavuşabileceğimize kâni bulunuyordu.

"Beyaz zenciler ülkesi"nin süngü üzerinde getirdiği ve "medeniyet" diye yerleştirmeye çalıştığı kölelik rejimine karşı bir aksülamel olarak doğan bu hürriyet fikrinin, Garbi Avrupa medeniyetinin temclini teşkil eden esaslara dayanması Azerbaycan tarihinin mesut bir hâdisesi addedilmeğe layıktır. Böyle bir hürriyet lüzumunu Rusya'nın henüz müdrik bulunmadığı bir zamanda meydana atan Hasan Bey, orta çağ içtimai münasebetlerine karşı isyan etmekle Mirza Feih Ali'nin kuvvetli tesiri altında bulunduğunu gösteriyordu. Fakat fazla olarak onda siyasi bir ideal de vardı. Hasan Beye göre: raiyetin padişaha tabiyeti de bir köleliktir. Unutmayınız ki o devirde "raiyet" biz Azerbaycanlılar, "padişah" da Rus çarından ibaretti.

Evet, bugün olduğu gibi dün de "Beyaz zenciler ülkesi" olan Rusya bize ve bütün esir milletlere yalnız esaret ve cehalet tahmil etmiştir. Rusya bize hiç bir zaman hürriyet ve medeniyet telkin edecek seviyede bulunmamıştır. Bilâkis esir ettiği milletleri de kendi seviyesine düşürmeğe çalışmıştır. Bu münasebetle aşağıdaki fıkra çok meşhurdur:

Lehistan'ın inkısaı üzerine Fransa hariciye nazırı Rus sefirine şöyle bir sual soruyor: Siz Ruslar medeniyetçe Lehlilerden çok gerisiniz, böyle bir medenî milleti nasıl idare edeceksiniz?

Rus sefirî tereddüt etmeden şu cevabı vermiştir: merak etmeyin, onları da kendi seviyemize indiririz.

Bunun canlı bir misalini de kölelik rejiminin Azerbaycan'da kurulması için yapılan teşebbüser teşkil eder.

A. Dudanginskinin «hesabı» na dair

**İstiklâl niyetiyle dökülen Azerbaycan kanı
«führer» in düşündüğü gibi ucuz bir meta değildir**

Yazan: Dr. M. Kengerli

İkinci cihan harbi esnasında Almanların Azerbaycan gönüllüleriyle Alman ordusu arasında rabita tesis etmek maksadıyla vücutte getirdikleri Azerbaycan İrtibat Hoyeti (Aserbeidschanische Verbindungstab) reisi bulunan A. Dudanginski (nam-ı diğer Fetali beyli, şimdi de Fetali bey) bugünlerde neşrolunan (fakat ay gösterilmeden 1951 tarihini taşıyan) üçte biri Türkçe üçte ikisi Rusça çıkan «Azerbaycan» adlı bir dergide «Azerbaycan halkına» bir hesap vermek tedir. Derginin yalnız Rusça bölümünde derc olunan bu hesap «ikinci cihan harbi esnasında, oğullarının vatanın istiklâli uğrunda yaptıkları mücadele hakkında Azerbaycan halkına hesap» unvanını taşıyor.

Azerbaycan halkına Rusça hitap eden bu yazısında A. Fetali bey (yani Dudanginski) bahsi geçen mücadelenin ancak kendi «rehberliği sayesinde milli ve istiklâlcî bir eda alabildiğini böbürlenerek söylüyor. Onun sahneye gelmesinden evvel ise Nazist Almanyada Azerbaycan'ın istiklâlini ve Azerbaycanlıların Türk olduklarından bahsetmek «ölümü intaç edecek kadar tehlikeli» imiş. Dudanginski, işe bu tehlikeli durumu ıslâh etmek üzere başlamış, Azerbaycan istiklâli ile Türklük bayrağını Kasım 1943 yılında açılmasına muvaffak olduğu Azerbaycan Kurultayında meydana koymuştur. Ondan evvel ise «Berlinde resmen Emin Bey Resulzade'nin başkanlığında Milli Azerbaycan Komitesi'nin kurulduğu ilân olunmuş idise» de bu Komite «faaliyetsizliği yüzünden tenkitlere mâruz kalmıştır».

Sabık Milli Azerbaycan Şurası Başkanı muhterem Mehmed Emin Resulzade'nin başkanlığında bulunan Milli Azerbaycan Komitesi'nin ne gibi şartlar da-

hilinde kurulup, ne gibi müşküllerle karşılaştığı ve A. Fetali beyli Dudanginski'nin hangi sebepler ve âmillerle sahneye çıktığı bahsi, açıklanacak târihi vesikaların objektif ışığı altında tahlil olunacak bir konudur. Bu konuya salâhiyetli adamların tam bir ciddiyetle yaklaşarak meseleyi ıslıklandıracaklarını beklemek lâzım. Bir legyoner sıfatıyla, o zaman muhterem Emin Beyin Berlini terkedüp gitmesi tizerine legyonerler arasında şayi olduğunu duyduğum havadis ise «Milli istiklâlimizin tanınmasını istemek üzere ileri sürdüğü siyasî şartların nazarı itibara alınmaması yüzünden Emin Beyin Berlini bırakup gittiği» mahiyetinde idi. Sonradan öğrendik ki, Hitler «hiç bir komite istemem» demiş ve legyonerleri idare etmek için iclerinden birinin başa getirilmesi kâfi görülmüştür.

A. Fetali beyli-Dudanginski'nin verdiği «Hesap» ta anlattıkları bütün tafsilât işte kendisine Rozenberg idaresi tarafından tûf olunan «rahî» lik vazifesine «millî rehberlik» süsü vermek için yapılan çabalamaların hikâyesidir.

Bu çabalama-yeltenmelerinin menfî ve müsbet tarafları üzerinde durmadan, biz, burada, A. Fetali beylinin bilhassa millî istiklâl ideolojisi hususunun yalnız kendi faaliyeti sayesinde tebarüz ettirilmiş olduğu hakkındaki iddiası üzerinde duracağız.

Nazist Almanyâ, doğrudur ki, milletlerden bahsederken sarîh bir mâna ifade etmeyen «Freihat» (hürriyet) istilâhından ileri gitmiyordu. Fakat resmî Alman ideolojisinin bu pozisyonuna rağmen, Almanyâ neşriyatında, Berlinde misafir bulunan millî Azerbaycan ricalinin ve bhusus M.A.K. sinin tesirine uyan özel neşriyat sahifelerinde Azerbaycan isti-

klâli ile milli Türk anlamı Dudangin-ski'nin Kurultayından daha çok evvel kuvvetli akisler yapmış bulunuyordu. İşte misaller:

Azerbaycan legyonerlerinin haftalık gazetesi "Azerbaycan" ın (kı Wermacht tarafından yayınlanıyordu) 20 Aralık 1942 tarihli nüshasında (No 28) "Milli Azerbaycan" başlıklı bir makale vardır. Makale şöyle başlıyor:

"Taburlarımızın başları üzerinde dalgalanan üç renkli bayrak — bu Azerbaycan'ın bayrağıdır. Milli Azerbaycan bayrağı."

Bu sıralarda aynı gazetede "Çok-Kırmızı-Yeşil" (Milli Azerbaycan bayrağı). "Milli Azerbaycan bütün halkın Azerbaycanıdır". "Sınıflar yok, milletler var" gibi milli Azerbaycan ideolojisinin esaslarını anlatan makaleler görüyoruz.

3 Ocak 1943 de "Mukaddes ârizu, büyük ümmid" makalesinde "23 illik esirlikten sonra istiklâlci Azerbaycanlıların yeni il arizulerini elimizde silâh olarak hakikileştirmek şerefi biz legionerlere nasib olmuştur" deniliyor.

Aynı nüshada Kurban Bayramı münasebetiyle yazılan "Kurbanlarımız kabul olsun" makalesinde "Biz milli Azerbaycanın kurbanlarıyız" deniliyor.

10 Ocak 1943 de "Bir kerre yükselen bayrak bir daha inmez!" makalesinde ezümle şu satırlar vardır: "Aynı ilin 28 Mayısında, Milli Azerbaycan Cumhuriyetinin istiklâlini ilân etmiş olan Milli Azerbaycan Şurasının Reisi Resulzade Mehmed Emin, Millet Meclisinin iclâsını açıldı. Natık Milli Hükümet ve Milli Meclis uzuvlerinden başka, izdihamlı ehali tarafından dahi dikket ve heyecanla dinlenen sözlerini, özünü milli bayrağa çevirerek, bu cümle ile bitirmiştir:

— Bir kerre yükselen bayrak, bir daha enmez!"

Bu tarihi hatırayı naklettikten sonra, gazete legyonerlere hitapla bunları ilâve ediyor:

"Aziz arkadaşlar! Bakınız, 23 il sonra, aynı bayrak, Türklüğümüzün, Müslümanlığımızın, asri adamlar olduğumuzun, bir sözle, hür ve müstakil bir millet olduğumuzun elâmeti olan bu mukaddes

bayrağı biz legyonerler, biz millet ve vatan yolunun canfedaları, imdi başlarımızın üstünde ve kollarımızda taşıyoruz!..."

24 Ocak 1943 tarihli nüshada Milli Azerbaycan komitesi hakkında dercolunan bir entormasyonda M.A.K. sinin Alman Hükümet makamlarının mâlûmatı ile faaliyette bulunduğu haber veriliyor. Bu habere göre Adlon otelinde Azerbaycanlıların bir toplantısı vukubulduğu ve bu toplantıda muhterem Mehmed Emin Resulzade'nin ta'silât verdiği bildiriliyor. Milli Komitenin programı: "Azerbaycan'ın millî haklarını korumak, vatanın halâs ve istiklâli için mübareze etmek, Kafkasyalı milletlerin dostlukları ve siyasetçe bir yerde yaşamaları için çalışmak ve Almanya ile sıkı surette işbirliği temin etmekten ibarettir" deniliyor.

İktibasları, elimizde tesadüfen mevcut bulunan nüshalardan yapıyoruz. Bu nüshalar arasında bir de "Azerbaycan" gazetesinin Azerbaycan'ın 25 nci istiklâl yıldönümüne tahsis ettiği 30 Mayıs 1943 tarihli nüshası vardır. Bir kere nüshanın ilk sahifesini baştan başa büyük manşetlerle — Nazist Almanya'nın tahammül edemeyeceği, fakat müstakil Azerbaycan devrinde meşhur olan — "İnsanlara azadlık, milletlere istiklâl" şiarı kaphıyor. Sonra idare tarafından "Azerbaycan'ın kahraman oğullarına" diye bir hitap vardır. Bu hitap böyle bitiyor: "Davamız haklıdır. Hak bizimledir. Yaşasın cesur legyonerlerimiz, yaşasın milli istiklâl!"

Aynı nüshada "Azerbaycan istiklâlinin susturulduğu 27 april — Azeri Türklerinin karagünü münasebetiyle milli şefimiz muhterem M. E. Resulzade'ye redaksyonumuz adından yazdığımız bir mektuba hürmetli şefin cevabını dercedirik" mukaddemesiyle Emin Bey'in bir mektubu dercedilmiştir. Mektup böyle bitiyor:

"Yaşasın milli Azerbaycan, yaşasın milli istiklâl idealine bağlı kalan Azerbaycanlı legyonerleri!"

Mektubun bir cümlesi çok mânalıdır; deniliyor ki:

"Millî istiklâl uğurunda canlarını ver-

meğe hazır fedailerin şahsına karşı gösterdikleri itimada lâyık bir hizmette bulunmak imkânını elde etmek, milli dâvaya sarfettiğim hayatımın en saadetli anını teşkil edecektir!..."

Bu nüsha baştan başa istiklâl, milliyet, Türklük, demokrasi ve Azerbaycan istiklâlini canlandıran hatıralar ve aktüel makalelerle doludur. "28 Mayıs Azerbaycan tarihinin ehemmiyeti", Azerbaycan istiklâli uğrunda mübareze" gibi başlıklar nüshanın her sahifesinde göze çarpmaktadır. Gazetenin edebiyata ayırdığı sahifede milli şairimiz Ahmed Cevadin "Milli bayrağımıza!" hitap eden şiiri yanında, ateşli istiklâl şairimiz Gül-Tekin'in, San'an'ın, legyoner şairlerden Daşgün, Süleyman, Mustafa Hakkı, Azeri ve sairelerinin istiklâl milliyet, Türklük ve bu idealler uğrunda mücadeleden bahsedilen heyecanlı parçalar dercedilmiştir.

Bu nüsha resimlidir. Resimler istiklâl devri büyüklerinin: Milli Şura Başkanı muhterem M. E. Resulzade, Milli Meclis ikinci reisi Hasanbey Ağaoglu, Hükümet reisleri Fetalihan Hoyli ile Nasipbey Yusufbeylinin fotoğrafları; Parlamento binası, milli askerlerden bir grubu, istiklâl devrine ait kâğıt para ve sair bu gibi hatıraları canlandırmaktadır.

Bütün bu yazı ve resimlerin arasında özel bir çerçeve içinde 28 Mayıs 1918 istiklâl beyannamesinin 5 maddesi derc olunmuştur.

Azerbaycan istiklâlinin ve Türklük idealinden bahsetmek, bu devirde yalnız gazete makalelerine münhasır kalmamıştır. Azerbaycan istiklâlinin 25 nci yıldönümü münasebetiyle Berlin'in, Dudanginski'nin bahsettiği meşhur Kaiserhof otelinde tertip olunup bütün Almanya matbuatında günlerce akis yapan jubile ihtifali M.A.K. sinin teşebbüsüyle vücade gelmişti. Bu ihtifale Berlindeki bütün Azerbaycanlılar, komşu ve dost kolonilerin mümessilleri, yüksek Alman makamlarına mensup şahsiyetler, hatırı sayılır misafirler gibi, bütün cephelerden gelen legyoner mümessilleri de iştirak etmişlerdi. M.A.K. reisinin hasta olması hasebiyle toplantıda hazır bulunamayıp göndermiş olduğu tebrik tel-

grafının M. K. âzası Abbas Bey tarafından okunması sürekli ve hararetle tezahürata vesile olmuştu. M. K. kâtibi Hilâl Münşi bu münasebetle okuduğu mu-fassal ve müdellel raporunda Azerbaycan istiklâl dâvasını bütün merhaleleriyle izah etmiştir. İhtifal salonu milli bayraklarla bezenmiş, Azerbaycan istiklâl dâvasının şiarlarıyla canlanmıştı.

Bu münasebetle yapılan suvare ile verilen temsillerde Azerbaycan legyonerlerinden mürekkep artist heyetleri tarafından gösterilen maharetler, okunan monologlar ve yapılan deklâmasyonlar herkesin hayranlığını mucip olmuş ve bu, milli varlık ve istiklâl azimkârlığının sanat sahasındaki delili, temasacılar üzerindeki aksi malumat sütunlarında günlerce devam eylemiştir. M.A.K. sinin lagerlere ve legyoner arasına gönderdiği ağıtâtörler aynı milli istiklâl fikirlerini telkin ediyorlardı.

M.A.K. sinin, bulunduğu pek müşkül şartlara rağmen, Azerbaycan istiklâl fikrini yaymakta göstermiş olduğu başarının ihmal edilmeyecek maddi birer belgesi meydanda iken A. Fetalibeyli verdiği "hesapta" kendini "kahraman" çıkarmak için bütün bunları kasten ihmal ediyor. Çünkü "ortalık perişan ve karanlık" iken kendisinin meydana atılmasıyla "Türklük ve istiklâl güneşinin doğduğunu" isbat etmek istiyor.

Şimdi de işin bu cihetini gözden geçirelim:

A. Fetalibeyli Azerbaycan İrtibat Heyetinin nasıl ve hangi maksatla tesis edildiğini tasrih etmiyor; hattâ, **Verbindungsstab** tabirini bir defa olsun ağızına almayarak, yeri gelince sadece **stab** diye geçiyor. Bu cihet meselenin diğer tarafı anlatılırken izah olunacak; şimdi ise biz "kahramanımızın" istiklâl ideolojisi bahsinde kendisine çıktığı başarı üzerinde duralım.

A. Dudanginski'nin istiklâl ve milliyetçilik bahsinde idealize ettiği örnek Dr. Neriman Nerimanov'dur. 1918 in Martında Bakû'de türk-müslüman ahaliye mezalim yapan rus-bolşevikleriyle birlikte Rusya'ya çekilen ve 1920 nin 27 nisanında kızıl rus ordusu ile beraber dönerek, mezkûr ordunun gücüyle sov-

yetleştirilen Azerbaycan'da Komiserler Heyeti başına getirilen Dr. Nerimanov, A. Fetalibeylinin 6 Kasım 1943 de Berlinde açıldığında övünerek bahsettiği Kongrede söylediği program nutkunda, bu şekilde tasvir edilmiştir:

"İlk günlerde Azerbaycan'da hâkimiyete geçen Dr. Neriman Nerimanov, Eyyup Hanbudakov ve başkaları Sovyet hükümetinin zeffiliğinden istifade ederek ve milletlerin tayini mukadderat şiarına esaslanarak halkı milli inkişaf yolu ile apardılar."

Nerimanov ile arkadaşları "Führer" in Kongrede aldığı istikamete göre, sonradan "Milli Birlik Meclisi" denilen teşkilâtın "kontrolünde" bulunan bütün neşriyat organlarında değişmez bir ana mevzu olmuştur.

"Azerbaycan lejyonunun sahra kitaphanesi" No 4 de (Berlin, Prep. Fremdsprachendruckerei) "Azerbaycan Milli Birlik Kurultayı 6 Kasım 1943" başlığı altında "istiklâlî kan ve kılıçla almağa koşan bir milletin kurultayı" faslı I bölümünde (sah. 9) "... Azerbaycan kültürasının banisi, Azerî halkını sefalet ve primitiflikten Avrupa halkları seviyesine kaldıran, Azerbaycanlıları tatar adından Türk adına sahiplendiren, onlardaki milli duyguya daha kuvvetli bir milli vekar veren Neriman Nerimanov, Azerîlerin tarih boyu seçtiği ve itaatında olduğu rehberlerdendir."

Aynı makalede "Almanya ile dostluk ve müttefiklik muahedesi bağlamağa muvaffak olan "millî rehber" Dudanginski-Fetalibeyli, 1918 de iki yıl süren devlet hayatında mevkileri olan meşhur devlet adamlarından "Topçubaşılar, Resulzadeler, Hanhoyskiler" ölçüsünde olarak "Nerimanovların" da adı zikrolunuyor.

Umumiyetle Dudanginski'nin kontrol ettiği neşriyatta Nerimanov ismi yerli yersiz en ziyade ballandırılarak çekilen ve idealize olunan bir isimdir. Berlin kütüphanlerinden birinde bulunarak neşrolunan "Bahadır ve Sona" adlı "romana" nâsirler tarafından yazılan mukaddemede N. Narimanov, Milli Azerbaycan Harekâtının âdeta asıl kökü ve istiklâl binasının güvenilir bir direği gibi

tasvir olunuyor. Neriman'ın teşkil ettiği "Himmet" Fırkası "Azerbaycan ziyalıları, umumiyetle halk kitleleri arasında dahili zıddiyetler ve parçalamalar aleyhinde hamunu toplu ve umumî bir mübarizeye dâvet ediyormuş" (sahife 33-34).

Bahsi geçen "Himmet" Fırkası üzerinde biraz duralım:

"Himmet" bidayette, 1903-04 raddelelerinde bir ihtilâl grubu olarak teşekkül etmiş; sonra Rusya Sosyal-Demokrat partisine mensup bir "Müslüman Fraksiyonu" haline gelmiş; daha sonra biri Menşevik, diğeri Bolşevik olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Dr. N. Nerimanov "Himmet" in Bolşevik koluna katılmış ve bu grubun başına geçerek Milli Azerbaycan Cumhuriyetinin teşkil edildiği sıralarda bunun şiddetle aleyhinde bulunmuş; millî istiklâl şiarı meydana atan "Müsavatçılar" a karşı kat'i ve amansız bir mücadelede girişmiştir. Fakat Azerbaycan istiklâlî bir olup bitti haline geldikten sonra, o zamana kadar Rus Bolşevik partisinin içinde bir Fraksiyon halinde olan "Himmet", Moskova'dan aldığı emir üzerine "Azerbaycan Bolşevik Fırkası "Himmet" unvanını almış ve "Müstakil Sovyet Azerbaycanı"ndan bahse başlamıştır. Millî hükümete karşı konspirasyon yapan Moskova ajanlarına paravanlık rolünde bulunan Nerimanov ile "Himmetçileri", yukarıda işaret olunduğu gibi, 27 Nisan 1920 de vukubulan Kızıl Rus istilâsı üzerinde Azerbaycanda iş başına gelmişlerdir. Sovyetleştirilmiş Azerbaycan Hükümetini idare etmek üzere Moskova'dan gönderilen "Azerbaycan İhtilâl Komitesi" nin başında Dr. N. Nerimanov duruyordu.

İşte, sözün tam mânasıyla bir Sovyet Kvislingi olan bu Nerimanov Dudanginski tarafından böyle idealleştiriliyor ve tarihî hakikatler gözgöregöre tahrif olunuyor. Belki de bu suretle Dudanginski, Rozenberg memurlarının emriyle iş başına getirildiğini tarihî bir analogi ile temize çıkarmak saikile hareket ediyor.

Umumiyetle onun kontrol ettiği neşriyatta "uklonizm" denilen hareket, olduğundan fazla idealize olunarak, Sta-

linin, her hangi bir sebepten dolayı, gadrine uğrarak suları sıklıktan sonra atılan Komiserler birer milli kahraman derecesine çıkarılıyor; o derecede ki asıl milli hareket kahraman ve şehitleri bunların gölgesinde âdeta görünmez oluyorlar. Sanki legyonerlere telkin edilmek isteniyor: "Gayemiz 1920 nin 27 nisanında kurulan devletin iliyasıdır; rejimimize ve komiserlerimize dokunmaya çağır; sadece Rusları dışarı atmakla iktifa edeceğiz!"

Dudanginski-Fetaliyevli'nin Milli İstiklâl ideolojisi bakımından kendisinden evvelki devir ile kendi devrindeki "istikametleri" elimize geçen materyallerin ışığı altında burada mukayese etmeğe çalıştık; hüküm muhterem okuyucularımdır.

Dudanginski'nin, Müsavatçıların "legyonierler aleyhinde menfi fikirler yayarak her tarafta entrika yaptıkları" hakkındaki iddiası kimseyi baştan çıkarmaz. Yazılanı okumak ve okuduğunu anlamak istidadında olanlar Emin Beyin Ankara'da Azerbaycan Kültür Derneği tarafından 1951 de neşrolunan "Çağdaş Azerbaycan Tarihi" unvanındaki risalesini okuyabilirler. Orada ikinci dünya harbi esnasında Alman orduları saflarında vuruşan legyonierlerin taşıdıkları milli ruh ile istiklâlcilik azimleri, müşahedelere dayanarak belirtildiği gibi, "Hanbuda-kofçuluk" denilen milli sapıncılık (uklonizm) hareketinin de Milli Azerbaycan hareketindeki hakiki yeri gösterilmiştir. Bu, düşman propagandasına aldanıp, sonradan peşiman olanların yeridir. Bunlara hiç bir zaman milli rehberlik ve kahramanlık pâyesi verilemez!

"Hesap"ın askeri ve siyasi başarılarına ait bölümleri üzerinde durmayacağız. Bunu, lüzum görürlerse, selâhiyet sahibi kalemler yaparlar. Yalnız sözü bitirmeden bizim "pehlivan" ın acayip bir iddiasını cevapsız bırakamayacağız. "Milli rehber" diyor ki: "Rozenberg'in istiklâlimizi tanınası olmasa idi dökülen bütün kanlarımız heder olurdu!"

Şaşayım aklına ey "rehber"!

İşgal edilmiş Doğu memleketler Bakanı Alfred Rozenberg'in bir kere mil-

letlerarası hukuk bakımından her hangi bir devletin istiklâlini tanıyıp tanımmak hak ve selâhiyeti yoktu. Bu, Dışişleri Bakanlığı kanalı ile icra olunan bir selâhiyetti. Bilhassa ki harbin Almanya tarafından kaybedilip Hitler'in kendisini yakıp öldürmeğe hazırlandığı bir zamanda Rozenberg'in idaresine emanet edilmiş meşgul tek bir memleket de artık mevcut değildi. Değil "National-Sosyalist Hareketinin filozofu" Rozenberg, bizzat Hitler'in sözünün bile bu zamanda besparalık kıymeti yoktu.

Gariptir ki bahsi geçen "Hesabında" A. Dudanginski en ehemmiyetsiz iddialarını Almanca metinlerle tevsik ettiği halde bu kadar kıymet verdiği Azerbaycan istiklâlini tanıma vesikasının metnini nakledemiyor; kuru bir sözle iktifa ediyor.

Tarihi hiç bir mâna ifade etmeyen bu "kuru söz" dökülen Azerbaycan kanının katiiyen pahası olamaz. İstiklâl için akıtılan Azerbaycan kanının takdiri tesadüfi hâdiselerin lûtfuna terkolunamaz. Rozenberg'in tanınması ister olsun veya olmasın, bu kan haddizatında değerlidir. Bu değeri milletlerin hak ve istiklâllerini esaslan tanımayan Rozenberglerin şüpheli takdirleriyle değerlendirmek yalnız inciye vicdanlarını teskin için belge arayan, hain demeyelim zihin şaşırtıcı gallasların işidir.

Dudanginskiye çok rica ederim: milli ideal uğrunda şehit düşen arkadaşlarımızın hatırasına hakaret etmesin. Onlar kanlarını siyasi spekülasyon için dökmədiler. Rozenberg'in tasdikine uğramadan heder olan bir Azerbaycanlı kanı tasavvur etmek, ancak heder işle meşgul olan avantüristlerin düşüncesidir!

İstiklâl azmiyle akıtılan Azerbaycan kanı haddi zatında değerlidir. O, Rozenberglerin sözlerine bedel tutulacak ucuz metâ değildir!

İkinci Cihan Harbi esnasında Almanya'da

Bolşevik ordularına karşı vuruşan

Azerbaycan gönüllülerinden

Yüzbaşı Dr. Mir Memmed Kengerli.

Matbuata bir Nazar

Baku petrolü ve sovyet siyaseti

Stalin için, kendisini müthiş bir felâketten kurtarmış olan dünkü müttefikleri, birden bire "harp kundakçıları" ve "kanlı emperyalistler" halini aldılar. Şimdi şeytanî propaganda cihazı, bütün kuvvet ve şiddetiyle "Anglo-Amerikan emperyalistleri" ne karşı azgın bir taarruza geçmiş bulunmaktadır.

İşte bu propagandadan dikkate değer bir misal:

Baküde, propagandacı Rahim Rahimov, İngilizlerle Amerikalıların petrol yüzünden "yağlı bir kemik üzerine atılan köpekler gibi" nasıl mücadele ettiklerini anlatmaktadır. Onun bu "sohbet" i, "1918 yılında Cenubi Kafkasyadaki Anglo-Amerikan sömürgeciliği" hakkındadır ve 11 Mart 1952 tarihli "Komsomolskaya Pravda" gazetesinin kocaman üç sütununu işgal etmektedir.

Rahim Rahimov "tarihi hakikatleri" bakın nasıl izah ediyor:

"Çağdaş esir tüccarları olan Amerikan milyarderleri kanlı emperyalistlerin kanlı tarihlerine bilhassa fecî bir sahife ilâve ederek ilk sosyalist cumhuriyetine karşı yapılan müsellâh seferini desteklediler... Petrol cihetinden Bakü emsalsizdir. Bakü dünyanın en büyük petrol merkezidir. Eğer petrol kraliçe ise Bakü onun tahtıdır".

Bu "tahta" el uzatanlar "kanlı Anglo-Amerikan emperyalistleri" oldular ve "İngiliz askerî kuvvetleri Batumdan Baküye ve Vladikavkazdan Tiflise kadar Kafkasyanın her tarafını işgal ettiler... Fakat Cenubi Kafkasya milletleri Anglo-Amerikan emperyalistlerinin kendileri için hazırladıkları sömürge boyunduruğuna boyun eğmek niyetinde değillerdi... Sovyet iktidarının Cenubi Kafkasyadaki kalesi olan Bakü, — Lenkerandan Kubaya ve Genceye kadar — Maveray-i Kafkasya'nın bütün doğu kısmını etrafında birleştirerek, elde silâhla,

bütün Maveray-i Kafkasya halklarının haklarını müdafaa etti... Emperyalistler endişeye düştüler. Petrol, Bakü petrolü ellerinden çıkıyordu! Onların yardımıyla bütün Maveray-i Kafkasya aksi inkılâpçıları Bakü üzerine yürüdüler. Azerbaycan halkının hainleri Müsavatçılarla, Ermeni halkının hainleri Daşnaklar, düşmana yol açtılar. Kahraman şehrimizin tarihinde fecî günler başladı. Bakü üzerinde kara bulutlar görüldü. Her gün yoldaşlarımızın ölümünü haber alıyorduk. Fakat ruhumuz sarsılmıyordu. Sovyet Rusyanın, Leninin ve Stalinin bizi felâket içerisinde yalnız bırakmayacaklarını biliyorduk"...

Sovyet propagandacıları yeni nesle millî tarihi işte böyle anlatıyorlar.

Fakat tarihin bu şekilde baştan başa tahrifi bile şu hakikatı gizliyiyor: Azerbaycanda hiç bir komünist ihtilâli olmamıştır. Memleket sadece kızıl ordu tarafından işgal edilmiştir. Sovyet propagandacısı sözlerine aynen şöyle devam ediyor:

"1920 yılı başlarında kahraman kızıl ordu, Stalinin dahiyane plânını tahakkuk ettirerek, denikincileri tarumar etti ve muzafferane bir şekilde cenuba doğru yürüdü. Harkovda yapılan bir mitingte söz alan Sergo Orconikidze muhariplere şöyle diyordu: "Yoldaşlar! Orada, karşımızda, Rostovın ötesinde, bizi hürriyetsever Kafkasyanın işçi ve köylüleri bekliyor"...

Ve kızıl ordu kanlı muharebeler neticesinde evvelâ Şimali-Kafkasyayı, sonra da Azerbaycanı işgal etti.

Neticede "Sovyet ordularının zaferlerinden ilham alan Bakü proletaryası ve Azerbaycan emekçileri, büyük Rus milletinin yardımıyla, Azerbaycanda Sovyet iktidarını yerleştirdi"...

Kızıl ordu süngülerinin yardımıyla "yerleştirdi"... İşte bu kadar! Zaten biz de hiç bir zaman başka bir iddiada bulunmamıştık!

"Kafkasyalı" imzası altında gizlenen korkak bir hain

"Wiesbaden'ciler" bir sürü mecmualar çıkararak bunlara "Azerbaycan", "Türk Eli", "Hür (!) Kafkasya" gibi milli isimler takip efkârı umumiyeyi aldatmakta ve iki yüzlü oyunlarını oynamakta devam ederlerken, onların "demokrat" ve "liberal" rus ortaklarının naşiri efkârı olan beyaz rus matbuatı bu kafasız, hain kuklaları istismar etmekten hâlî kalmıyor.

Bizim Kvisling'lerin "can ciğer dostlar" halinde teşriki mesaf ettikleri "en demokrat" ve "en liberal" rus teşkilâtının fikirlerini yayan "Golos Naroda" gazetesinin 17 Şubat tarihli nüshasında bir yazı çıkmıştır. "Susamam" başlığını taşıyan bu yazının altında "Kafkasyalı" imzası vardır. Bu namı müstearı altında gizlenen alçak hain ise, bizim 4-5 sayılı nüshamızda, İstanbul'da çıkan "Yeni Sabah" gazetesinden iktibas ettiğimiz ve tanınmış Türk muharrirlerinden Kadircan Kafli'ya ait olan "Kerenskinin entrikaları" başlıklı makalesine temas ederek bakın neler yazmaktadır:

"Daha sonra o (yani Kadircan Kafli) general Beçerahov'ı Şimalî Kafkasya'da Türk askerî kuvvetlerine karşı muharebe etmekle itham etmektedir. Beçerahov'a, eğer Türk ordusunu vurmussa, şan ve şeref, zira her namuslu vatanperver onun gibi hareket ederdi. Türklerin Kafkasya'da işleri ne?

Kırım ve Türk Hanlarının ve paşalarının Kafkasyalıları nasıl zulüm ettiklerini ve en güzel kızları haremlerine nasıl aldıklarını dedelerimizden biliyoruz. Gençler esir pazarlarında satılıyordu. Ancak Ruslar bizi bu zulümden kurtardılar ve esir ticaretini menettiler."

Wiesbaden ihanetinden evvel bu yazıyı okusaydık bilâtereddüt şu iddiada bulunurduk:

Bu "Kafkasyalı" namı müstearı altında mendebur ve emperyalist bir Moskof gizleniyor.

Wiesbaden ihanetinden sonra haklı olarak şu suali soruyoruz:

Bu "Kafkasyalı" namı müstearı altında hangi soysuz, alçak ve hain "Wiesbaden'ci" gileniyor?

"Wiesbaden'ciler" in kulakları çınlasın!

Karsta çıkan "Ekinci" gazetesinin 19 Mart tarihli nüshasında dikkate değer bir baş makale derc olunmuştur. "Birlik ve beraberlik" başlığını taşıyan bu makalenin sahibi Bay Börte, Ruslarla esir milletler arasındaki münasebata temas ettikten sonra, şöyle demektedir:

"Leninin vaadiyle her hangi bir Rusun vaadi arasında hiç bir fark yoktur. Bu hakikati her Kafkaslı ve her esir Türk elinin ferleri dahi bilmelidir ki, kurtuluş yolunda her hangi bir Rus topluluğu ile müsterek bir iş başarmak istediğiniz anda esaret zincirini bir daha kendi kollarınıza yine kendiniz takmış olursunuz.

Çok yakın istikbalin doğacak büyük gününde halledilecek asıl davalar, istiklâl ve hürriyetlerine aşık, insan haklarını koruyan milletlerle işbirliği halinde halledilmelidir."

Makale sahibi bundan sonra Azerbaycan davasının beynelmilel mahiyetini ortaya koymakta ve istiklâlcı Azerbaycan muhittleriyle "Kafkasya" mecmuasının bu mevzuda müdafaa ettiği tezi destekleyen şu noktai nazarı ileri sürmektedir:

"Halledilecek davalar arasında bütün esir Türk illeri dâvaları gibi Azerbaycan davası da beynelmilel bir davadır. Hiç kimse bu davayı Rusyanın bir iç meselesi şeklinde göstermek gafletinde bulunmamalıdır. Bu dâvada hırs ve şahsiyet şekline dökülürse muhakkakki netice hüsrandır."

Azerbaycan muhaceretinin, siyasi sahneye tesadüflerin fırlattığı, gaye ve maksatları meşkûk "Wiesbaden'ci" cin-sinden maceraperestlere kapılmayup, isimleri Azerbaycan istiklâl davasına sıkı bir surette bağlanan sinanmış şahsiyetler etrafında toplanmaları lâzım

geldiği hususundaki noktayı nazarımızı da doğru bulduğunu, makale sahibi şu sözlerle göstermektedir:

"Zamanında Azerbaycan davasını, hürriyet ve istiklâlini temin edenlerin yolu takibe lâyıktır ve bu fikir etrafında birleşmelidir. Bazı pürüzler olabilir ki bunlar daha sonra halledilecek meselelerdir."

Gazete, "Wiesbaden" ihaneti hakkında aynı şunları yazmaktadır:

"7 Kasım 1951 günü Wiesbaden'de vukua gelen hâdiseye **demagoji ile dolu kafaların mahsulü** şeklinde bakılmaktadır. İcra edilen her iş ve hâdisenin **nefret değil kuvvet doğurmasına dikkat** edilmelidir."

"Ekinci"nin baş makalesi, Kafkasya-

lılara, millî birlik ve vahdet tavsiye eden şu sözlerle bitmektedir:

"Sibiryada, Solofka zindanlarında, kırbaç altında inleyen insanlar, Kafkas dağlarını ve ovalarını kanlarıyla sulayan şehitler, yad çizimleri altında çiğnenen vatanımız sizlerden birlik, kenetlenmiş çözülmez bir birlik bekliyor."

İdealin sırrı o birlik içindedir, o sırrı çözecek ve o ideali tahakkuk ettirecek birliktir.

Daima birliğe doğru.

Her zaman birliğe doğru, Kurtuluş oradadır."

Fakat „Wiesbadenci'ler" bu akillâne ve kâmil sesi duyacaklar mı?

AZERBAIJAN KULTÜR DERNEĞİNİN KONGRESİ

Merkezi Ankarada olan ve Azerbaycanın tarihini, kültürünü, edebiyatını, ekonomisini tanıtmak gayesiyle kurulmuş bulunan **Azerbaycan Kültür Derneği**, dördüncü büyük kongresini 27 Ocak 1952 tarihinde, Dernek merkezinde yapmıştır.

İlk kongreden itibaren Derneğin fahri başkanlığı deruhte etmiş bulunan Sayın Mehmet Emin Resulzade de kongrede bir müddet hazır bulunmuştur.

Zaman zaman sert tartışmalara ve münakaşalara sahne olan toplantı, umumiyet itibarıyla çok samimî bir hava içerisinde, sabah saat 10 dan akşam saat 20 ye kadar fasılasız devam etmiş, beraberlik ve birlik duyguları içinde ve büyük bir muvaffakiyetle sona ermiştir.

Saat 9.30 da toplu olarak Büyük Atatürk'ün muvakkat kabri ziyaret edilerek çelenk konduktan sonra Dernek merkezine gelinmiştir.

Ekscriyetin hazır bulunduğu tespit edildikten sonra kongre başkanlık divanının seçimi yapılmış, başkanlığa Bay Hüseyin Aksu, başkan vekilliğine Bay Ali Aran, sekreterliklere de Bay Mehmet Altımbay ve Bay Kurban Biter seçilmişlerdir.

Bundan bir müddet evvel vefat eden Azerbaycan'ın millî şairi Elmas Yıldırım'ın hatırasını taziz için iki dakikalık saygı duruşu yapılmış, kongre

namına ailesine bir tâziye telgrafı çekilmesi teklifi ittifakla kabul edilmiştir.

Kongreye başarı temennisiyle gelen telgraf ve mektupların okumasını müteakip Yönetim Kurulunun hazırladığı raporun müzakeresine geçilmiş, lehte ve aleyhte söz alan hatiplere Yönetim Kurulu başkanı Dr. Hamit Ataman toplu ve özlü olarak cevap verdikten sonra rapor kabul olunmuştur.

Gündemdeki diğer maddelerin müzakeresinden sonra seçimlere geçilmiş ve gizlioyla yapılan seçim neticesinde şu zevatın seçildiği anlaşılmıştır:

Yönetim Kuruluna: B. Resul Unsal, Doktor Hamit Ataman, B. Vahap Yurtsever, B. Feyzi Aküzüm, B. Kurban Biter, B. Enver Roman, B. Haydar Atak.

Denetleme Kuruluna: B. Kerim Oder, B. Hüseyin Gencer, Doçent B. Abidin İtil.

Haysiyet divanına: B. Mehmet Ali Resuloğlu, B. Dr. Sultan Hacıoğlu, B. Hüseyin Aksu.

29 Ocak 1952 tarihinde de ilk toplantısını kongre başkan vekili B. Ali Aran'ın başkanlığında yapan Yönetim Kurulu, seçim neticesinde, vazife taksimini şu suretle yapmıştır:

Başkan B. Dr. Hamit Ataman, başkan vekili B. Vahap Yurtsever, gencl sekreter B. Kurban Biter, muhasebeci B. Resul Unsal.